

ASUPRA LIBERTATII

(de Mircea Digulescu)
26.07.2013

„Este viata atat de draga ori pacea atat de dulce incat sa fie procurata cu pretul lanturilor si sclaviei?” Patrick Henry

LIBERTATE

Libertate. Acest concept a servit timp de secole si continua sa serveasca drept inspiratie pentru generatii intregi in aspiratiile si demersurile lor de a-si modela societatea in care traiesc si chiar propriul destin. Cauza libertatii a servit drept scop legitim pentru cei atacati sau asupriti pentru a justifica actiunile lor contra atacatorilor sau asupritorilor, pentru a strange adepti si sustinatori si pentru a-i motiva. Deopotriva a servit si serveste atacatorilor si asupritorilor ca unealta de propaganda in asigurarea de sprijin popular pentru demersurile lor cuceritoare.

Lucrurile nu au stat mereu asa. Pentru o lunga perioada din istoria inregistrata a umanitatii fortele atacatoare (sau asupritoare) nu au gasit vreo nevoie deosebita in a justifica moral actiunile lor (altfel decat prin victorie). Elitele Imperiul Roman, spre exemplu nu pare sa fi intreprins vreun demers anume pentru a prezenta expeditiile legiunilor imperiale ca altceva decat ceea ce erau: campanii de cucerire. Dimpotriva, faima comandantilor militari sporea cu cat acestia reuseau sa cucereasca teritorii mai insemnate, sa aduca mai multe bogatii si sclavi inapoi la Roma. Nu exista indicii istorice despre care autorul sa stie care sa sugereze ca marea masa a populatiei Imperiului Roman avea o perceptie diferita despre natura si scopul actiunilor militare sau ca s-ar fi incercat mascarea acestora in vreun fel.

In zilele noastre in schimb, situatia este complet diferita: Inca de la inceputul secolului XX (in special dupa al doilea razboi mondial), toate fortele beligerante au adoptat ca justificare morala a actiunilor lor cauza libertatii (indiferent daca erau atacatori sau in aparare). Mai mult, au fost si sunt investite resurse importante de catre toate partile pentru a convinge populatiile nationale si opinia publica mondiala despre caracterul adevarat al acestei justificari. Insa existenta investitiilor costisitoare in aceasta propaganda demonstreaza o trasatura esentiala a contextului modern: **libertatea conteaza** (sau, pentru cei mai cinici: libertatea vinde – „freedom sells”).

Si cum, bineinteles, cauza libertatii va fi folosita (si este folosita) drept slogan atat de cei care o sprijina si promoveaza in mod real cat si de cei care cauta sa o restranga cat mai mult pentru majoritate, simpla promovare a termenului abstract ‚libertate’ nu ar trebui sa reprezinte vreun indiciu al bunei credinte a celui care il promoveaza (promovarea dictaturii putand totusi servi uneori drept un indiciu al relei-credinte). Modul in care este alcatuit sistemul promovat drept „liber” (detaliile tehnice) reprezinta

singurul temei al aprecierii juste a intentiilor unui actor. Exista grupuri care, prin intermediul propagandei, vor incerca sa mascheze adevarata natura a actiunilor lor, justificandu-le (in mod fals) pe baza aproape a oricarui principiu al libertatii – inclusiv a celui fundamental (al noninterferentei) –. Prin tehnici ce tin de *controlul informatiilor* [1 - [Asupra Puterii \(Mircea Digulescu\)](#)], vor incerca sa inoculeze false credinte despre realitate in randul populatiei (e.g. prin a protretiza drept agresor pe cel care de fapt se apara) pe baza carora sa convinga ca ar fi aparatori ai libertatii si moralitatii cand, de fapt, actiunea acestor grupuri este aceea a unor cuceritori razboinici.

O practica si mai periculoasa (eficace) este aceea de a exploata aparente inconsistente, conflicte de principii sau concepte vag definite din insasi modelul teoretic al libertatii pentru a sustine teze ca „sistemul actual este cel mai liber cu putinta” sau „fara o forta militara centrala puternica, oamenii se vor omori reciproc pe strada” sau „trebuie sa renuntati la libertatile civile pentru a putea face fata inamicului – el cauzeaza asta, nu noi!”. Cel mai adesea se va tenta exploatarea *rezonabilitatii* si *auto-intoii* oamenilor de buna credinta (trasaturi meritorii de altminteri) pentru a-i induce in eroare. Astfel, se va sublinia o aparenta inconsistenta sau un caz de conflict de principii (e.g. „Noi vrem libertate pentru toata lumea – dar ce te faci cu cei care vor sa asupreasca? Le putem acorda acestora libertatea sa infranga militar?”), se va utiliza intens propaganda pentru a convinge ca respectiva situatie se produce in prezent in realitate (e.g. Se creaza impresia unui atac sau pericol iminent din partea adeversarului), adesea facand apel la analize bazate pe ‚informatii clasificate’ (care de fapt nu exista sau sunt neconforme cu realitatea – vezi [3 – [Rationale for Iraq War, Wikipedia](#)] - falsa presupunere ca Iraq avea arme de distrugere in masa ca justificare pentru razboiul din 2003]) sau la opiniile asa-zisilor ‚experti’ – justificand astfel imposibilitatea de a prezenta o demonstratie completa, clara si neechivoca, urmand ca opozitia celor mai sceptici sa fie eliminata prin a-i convinge ca totusi se actioneaza cu buna credinta (e.g. „Hei, intelegem ca voi nu credeti in demonstratia noastra – e dreptul vostru la opinie – dar noi credem – si stim mai multe ca voi – si pana la urma nu e drept sa opresti o actiune doar in temeiul opiniei unui singur om”) sau legitim (e.g. propaganda cum ca majoritatea „ar dori o interventie armata”) si, in cele din urma, se incearca restrangerea la maxim a impactului celor care cunosc si raspandesc adevarul. Uneori, simple situatii teoretice de conflicte de principii sunt speculate de un agent manipulator pentru a justifica existenta unei realitati grosolan diferite de cea vizata de intentiile declarate (e.g. „libertatea unui se termina acolo unde incepe cea a altuia si fara o forta coercitiva care sa ii opreasca, oamenii vor incalca libertatea semenilor, efectiv ajungand sa se calce in picioare unii pe altii – de aceea avem nevoie de o forta armata controlata de ‚elitele luminate’ care sa asigure libertatea si, chiar daca se mai comit pe ici-pe-colo unele abuzuri, este mult mai bine decat fara un astfel de control ‚luminat’ – i.e. Ce v-ati face fara noi?”). Ironic, insasi acuzatii cum ca adevaratii promotori ai libertatii ar folosi tehnicile de mai sus vor speculate de catre un agresor pentru a-si justifica pozitia.

In acest context, prezentul eseu isi propune sa prezinte o serie de idei non-triviale legate de conceptul de libertate in deosebi in contextul libertatii ca interes legitim al

indivizilor dintr-o societate democratica (o democratie reala in sensul din [3 - [Asupra Democratiei \(Mircea Digulescu\)](#)]). Astfel, va fi expus succint rolului libertatii in evolutia istorica a societatii, se vor explora premisele morale ale libertatii (motiv pentru care cititorul este indemnat sa parcurga [4 – [Asupra Moralitatii \(Mircea Digulescu\)](#)] – daca nu a facut-o deja), se va tenta o formalizare consistenta a conceptului de libertate (care sa surprinda si esenta intuitiva a termenului) in scopul conturarii unui model teoretic de societate ‚libera’ – atat ca obiective ideale cat si ca maniera efectiva de incarnare practica. Vor fi de asemenea discutate cateva din complexitatile inerente modelului prezentat si provocarile practice ce pot fi intampinate in instaurarea sau mentinerea acestui model, inclusiv cateva moduri prin in care un adeversar abil va putea cauta sa utilizeze propaganda si operatiunile speciale pentru a infiltra, submina si, in cele din urma, destrama sistemul social bazat pe un astfel de model precum si contramasuri ce pot fi luate in fiecare caz.

Autorul considera acest subiect al libertatii de mare interes avand in vedere ca, in ciuda rolului important al sau in constructul moral al sistemelor democratice si a utilizarii intense a termenului de catre intreg spectrul politic din toate statele lumii, lipseste o descriere riguroasa, consistenta si operationala a ce anume constituie un sistem liber, permitand astfel utilizarea abuziva a termenului.

In conditiile expuse mai sus, autorul gaseste vitala o discutie aprofundata a intelesului libertatii din partea oricarei persoane (sau grup, partid, stat, etc.) care pretinde ca actioneaza in interesul si pentru promovarea acesteia. Cititorul este indemnat sa priveasca cu maxim de scepticism pe cei care evit sau intarzie sa prezinte sau sa faca referire la o ideologie care sa expliciteze suficient de bine acest termen. Cu si mai mare circumspectie ar trebui priviti cei care, desi fac apel la un cadru teoretic al libertatii, fie acesta este prea „stufos”, inaccesibil sau neoperational (i.e. nu transpare modul in care conceptele descrise isi pot gasi incarnarea in practica), fie actiunile concrete ale lor intarzie sa faciliteze infaptuirea sa.

Prezentul eseu se doreste o tentativa de a formula un cadru moral si operational formal al conceptului de libertate – cadru care este, pana la urma, propriu autorului. Conform principiului enuntat in [4 – [Asupra Moralitatii \(Mircea Digulescu\)](#)], cum ca, fundamental, **la ideologie se adera**, pentru unele din principiile enuntate, autorul, in ciuda straduintelor sale, nu va putea avea vreun argument logic, rational pentru care acestea ar fi mai „bune” (morale) decat altele. Ca atare, el poate doar sa isi exprime speranta ca, odata intelese si explorate pe deplin, ele vor rezona cu cat mai multi dintre cititori. De asemenea, autorul isi permite sa adreseze un indemn cititorilor sa incerce sa extraga din expunere cat mai multe elemente pe care ei le valorizeaza si sa caute pe cat posibil sa isi aduca contributia la clarificarea, perfectarea, actualizarea si raspandirea ideilor acestui material astfel incat per ansamblu, contributia colectiva sa se indrepte spre infaptuirea unui sistem despre care cu totii sa puteam afirma ca marcheaza un progres – in sensul libertatii – fata de cel actual.

INTRODUCERE

Ca un punct de pornire vom inainta urmatoarea idee initiala despre libertate:

Libertatea reprezinta capacitatea unui individ sau grup de a actiona neingradit intr-o anumita privinta si fara a suferi consecinte nedorite din partea altora.

Avand in vedere definitia preliminara de mai sus, este importat de subliniat diferenta dintre libertate si putere. Desi conexe, cele doua concepte sunt distincte. Astfel:

Puterea reprezinta capacitatea unui individ de a transpune in realitate ceea ce isi imagineaza (i.e. de a exista in gandul sau o viziune – o descriere a viitorului, mai vaga sau mai precisa, care apoi, prin *puterea lui* ajunge sa caracterizeze realitatea obiectiva).

Libertatea reprezinta trasatura viitorului de a fi afectat – in anumite privinte – cel mult de viziunea respectivului individ sau grup *liber*. Astfel libertatea presupune ca, cel putin cu privire la aspectul la care se refera, vointa subiectului liber este singura care actioneaza asupra viitorului (cu success sau nu). Astfel, libertatea reprezinta in esenta, doar o restrangere a *puterii* celorlalti cu privire la o anumita trasatura a viitorului (e.g. un om se casatoreste daca si nu mai daca consimte liber la aceasta – nici un alt individ nu va putea in nici un fel sa determine ca respectivul individ sa ajunga casatorit fara ca aceasta conditie sa fie indeplinita). De remarcat ca simpla libertate a unui subiect intr-o privinta nu echivaleaza cu puterea acestuia in respectiva privinta. Un subiect poate fi liber sa isi construiasca o racheta spatiala si sa plaseze sateliti pe orbita dar sa nu aiba puterea de a face acest lucru (e.g. prin insuficienta mijloacelor sau a capacitatilor sale).

Sintetizand, se poate afirma:

Libertatea unui individ reprezinta totalitatea restrictiilor impuse asupra altora pentru ca acesta sa poata fi numit liber.

Se observa din discutia de mai sus caracterul eminent moral al conceptului de libertate: Insași din definitie, libertatea unui individ presupune o restrangere a spectrului de actiune al altora – ceea ce unii ar putea numi o restrangere a libertatii lor. Astfel, se impune o clarificare aprofundata a ce anume constituie libertate – simpla folosire a termenului neaducand vreo informatie. Liber poate fi numit si un individ care traieste intr-o societate fara reguli (i.e. dupa legea junglei) precum si unul care traieste in cea mai planificata, controlata si opresiva societate. Totusi, constiinta umana a evoluat sa abia o intelegere intuitiva a termenului care sa cuprinda anumite elemente si sa le excluda pe altele. Aceasta intelegere, fara indoiala, s-a format si rafinat in timp, in paralel cu evolutia stiintifica si morala a omului.

ISTORIA LIBERTATII

Aceasta sectiune vizeaza trecerea in revista atat a evolutiei istorice a intelesului termenului de libertate precum si a modului in care conceptul la care se refera a influentat in istoria umanitatii.

De la RNA la Om

Desi prezenta lucrare se refera preponderent la om ca individ si actor moral, fara a propune vreo pozitie – nici in favoare, nici in defavoare – referitor la posibilitatea considerarii altor forme de viata indivizi (desi acest lucru este compatibil cu ideile despre moralitate prezentate in [4 – [Asupra Moralitatii \(Mircea Digulescu\)](#)]), o scurta discutie a evolutiei vietii pe pamant inainte de formarea omului poate servi pentru a pune lucrurile in perspectiva.

Informatiile din aceasta subsectiune, mai putin acolo unde sunt furnizate referintele, reprezinta propriile deductii si aprecieri teoretice ale autorului.

Intelegerea stiintifica curenta plaseaza momentul aparitiei vietii primordiale in jurul a 3,500,000,000 de ani in urma [5 – [History of the Earth, Wikipedia](#)] (desi unele teorii sugereaza ca e posibil sa fi inceput cu 1 miliard de ani mai devreme sau chiar ca elemente primordiale ale vietii sa fi fost purtate pe pamant din alte zone ale Universului [6 – [Panspermia, Wikipedia](#)]).

Indiferent cum anume a inceput si cand exact, viata in cele mai timpurii clipe este descrisa ca o supa de molecule si compusi organici intre care aveau loc frecvent transferuri laterale (adica nu ereditare) de material genetic si informatie. Interactiunile dintre acesti compusi si mediu, precum si intre ei insisi, a dus la cresterea in sofisticare, producand primele organisme. In aceasta „supa primordiala” interactiunile intamplatoare dintre organisme se pot in cadra intr-o gama variata de descrieri: de la unele parazitice sau predatoriale pana la unele simbiotice. Spre exemplu, organella celulara existenta in celulele umane numita mitocondrie (care are propriul ADN, diferit de cel din nucleul celular) se teoretizeaza a fi rezultatul unei inglobari a unui organism de acest fel de catre o celula eukariota ancestrala [7 - [Organelle # Eukaryotic organelles, Wikipedia](#)]. In aceste momente arhaice nu se poate vorbi de libertate. Organismele din acele timpuri nu aveau vreun scop si nici capacitatea de a formula un scop sau de a-l urmari (i.e. nu formulau intern o viziune a viitorului pe care apoi sa o transpuna in realitate printr-un act de decizie). Ca atare, termenul de libertate nu este aplicabil. Primele fiinte (daca pot fi numite asa) existau pur si simplu si evenimentele externe lor (vulcanism, radiatii, impacturi meteorice, etc.) au facut ca acelea dintre ele, cele mai potrivite sa produca descendenti adecvati supravietuirii acelor conditii timpurii sa ajunga sa caracterizeze toata viata pe care o stim astazi, prin ceea ce numim selectie naturala.

Pe masura ce viata a evoluat si organismele au crescut si mai mult in sofisticare, procesul de selectie naturala a favorizat pe acelea dintre ele care au ajuns sa isi formeze structuri interne capabile sa descrie mediul inconjurator, sa il inteleaga (i.e. precursorii a ceea ce numim inteligenta) si sa serveasca un scop: supravietuirea speciei. La acele momente timpurii, acesta era probabil singurul scop, pe care organismele il deserveau instinctual (fara sa il ,percepta’ invreun fel ca scop). Acelea erau vremuri salbatice si individualiste: Fiecare individ sporindu-si intelegerea asupra mediului incojurator si actionand oricum pentru a-si asigura supravietuirea, fara vreo urma de retinere si fara scrupule. Membrii aceleasi specii se puteau prada intre ei si organisme parazite invadau gazde fara discriminare (NB: ADN-ul uman se teoretizeaza a fi alcatuit in proportie de vreo 8% de provirusi [8 – [Provirus, Wikipedia](#)]). La acest stadiu cu greu s-ar putea vorbi de aplicarea conceptului de libertate. Desi exista un scop – supravietuirea – (si astfel scopului unui individ putea fi compromis de alt organism urmarindu-si scopul propriu), acest scop nu era *constient*; organismele momentului nu isi ,urmasu’ acest scop mai mult decat o moara de apa (watermill) isi ,urmareste’ scopul de faramita porumbul in faina.

Ulterior, pe masura ce sofisticarea a crescut si mai mult producand plantele, animalele, fungile si stramosii intregii vietii pe care o vedem astazi in jur, organismele pluricelulare purtatoare de creiere au aparut. Acestea, in deservirea scopului instinctual al supravietuirii a dezvoltat un nou instrument: decizia! Astfel, dinozaurii ierbivori au ajuns sa ,inteleaga’ ca pot decide daca sa se hraneasca acum sau mai tarziu... daca sa foloseasca anumite pasuni sau altele... daca sa fuga din calea unui dinozaur pradator carnivor sau sa il confrunte. Si, bineinteles, deciziile lor urmareau sa serveasca un scop intermediar (e.g. alegerea unei pasuni in defavoarea alteia urmarea gasirea de iarba mai proaspata) folositor scopului primordial – al supravietuirii – dar distinct de acesta. Aceasta capacitate, selectata natura acum multe milioane de ani (poate miliarde), considera autorul ca serveste drept baza pentru capacitatea prezenta a omului de a-si stabili scopuri – in prezent chiar unele care sunt independente sau chiar deservesc supravietuirea proprie (sau a familiei, speciei). Oricum, la acel moment, in care organismele aveau scop pe care il intelegeau si urmareau activ, a devenit aplicabil conceptul de libertate. Spre exemplu, scopul intermediar al unui ierbivor mic ar fi fost ca in locurile in care pasuneaza sa nu poposeasca tyranozauri. S-ar putea spune ca acesta, ierbivorul, ar fi agreat o definitie a libertatii care include ceva de genul ,Nici un dinosaur nu poate patrunde in cercul de raza 500m din jurul altuia fara permisiunea acestuia’, pe cand carnivorul evident s-ar fi opus acesteia. El ar fi putut totusi, eventual, agreea o definitie de genul ,cand un carnivor a atacat si capturat o prada, nici un alt carnivor nu are dreptul sa i-o preia’. Si acestea erau vremuri salbatice, dure in care libertatea, chiar daca aplicabila ca si concept, nu era respectata. Totusi, la acel moment lipsea un element prezent in ziua de astazi: vinovatia. In absenta unui proces cognitiv moral, nici ierbivorul, nici carnivorul din exemplul anterior nu apreciau in vreun fel actiunile celuilalt decat ca ,favorabile’ sau ,defavorabile’, fara sa atribuie justete sau injustete lor.

Pe masura ce ceasul evolutiei se apropie de prezent, si organismele individuale ajung

sa se constituie in colonii (sau comunitati), procesele cognitive morale ajung sa apara. Formarea si transmiterea principiilor morale a fost discutata in scurta sectiune cu acelasi nume din [4 – [Asupra Moralitatii \(Mircea Digulescu\)](#)], pe care cititorul este indemnat cu tarie sa o parcurga. Astfel, moralitatea a avansat de la simpla invatare a unor comportamente colective din autointeres individual (in sensul supravieturii), pana la nivelul Post-Conventional al lui Kohlberg [9 - [Lawrence Kohlberg's stages of moral development # Post-Conventional](#)] si mai departe: unele organisme reusind, in prezent sa serveasca scopului raspandirii moralitatii mai presus de scopul supravieturii individuale sau colective (in mod obiectabil s-ar putea sustine ca si unii misionari ar fi urmarit asta, desi, mai probabil scopurile lor erau pur militare). In aceasta era – a moralitatii – conceptul de libertate capata valoare operationala, ele servind drept origine motivationala pentru actiunile unor indivizii – fie pentru a-si asigura propria libertate, in temeiul faptului ca se simt moral indreptatiti sa o aiba, fie pentru a pedepsi pe altii pentru incalcari ale libertatii personale sau a altora. Cea mai veche forma de libertate despre care autorul crede ca a existat in comunitatile umane este libertatea de a nu fi ucis fara temeii moral: presupune ca ceilalti indivizi sa se abtina de la a te ucide in afara unor circumstante morale la acea vreme (autoaparare, sifdare a autoritatii, etc.). Atat de puternica a fost dedicarea omenilor catre aceasta libertate incat au creat sisteme (i.e. legale) prin care criminalii sunt pedepsiti si dupa moartea victimei - de catre persoane care nu au nici un beneficiu direct din pedesirea lor si care nici nu au suferit personal de pe urma acestora.

Sporirea cunoasterii de sine, a intelegerii Universului si evolutia spirituala a Omului a condus, in timp, la cizelarea a ceea ce inseamna libertate, a ce anume merita sau *este moral* a se face pentru prezervarea sau extinderea ei si in ce poate si nu poate consta ea. Unii indivizi ai speciei umane au ajuns chiar sa aloce timp si resurse proprii in explorarea si cristalizarea acestui concept in lucrari ca cea de fata.

Libertatea in preistorie

Comunitatile timpurii de oameni numarau putini indivizi, comparativ cu orasele din zilele noastre, acestia ocupandu-si timpul cu vantoarea si adunarea hranei (fiind „hunter-gatherers”). In aceasta perioada, autorul apreciaza ca libertatea oamenilor era mai degraba amenintata de animalele salbatice predatoriale ori de foamete decat de semenii lor. Desi existau anumite beneficii clare (e.g. de siguranta, de succes la vanatoare) in cooperarea cu ginta si aderarea la ea, individul putea oricand sa o paraseasca, luand cu el pe cei dispusi sa il urmeze si sa se indrepte spre o noua pestera sau teritoriu de vanatoare. Astfel, gintile puteau da nastere (sadi – „spawn”) unor noi grupuri si comunitati umane, autorul apreciind ca aceasta a fost mecanismul raspandirii oamenilor pe glob. Probleme se pot ridica eventual privitor la capacitatea indivizilor de a comunica corespunzator inlauntru gintii, astfel incat, in temeiul valorii morale a universalitatii oportunitatii comunicationale (c.f. [4 – [Asupra Moralitatii \(Mircea Digulescu\)](#)]), atunci cand o parasesc, toti cei care ar vrea sa ii urmeze sa stie despre

ei. Dar si privitor la acestea, avand in vedere numarul redus de membrii si multiplele ocazii de interactiuni nemediate de o figura autoritara ori violenta, este probabil ca si aceasta sa fi fost satisfacuta in suficienta masura. Este adevarat ca, in cadrul unor gintii (poate a celor mai multe), este foarte probabil sa fi existat o cultura civica autoritara, impusa, bazata si sustinuta de forta (la inceput fizica) a unui individ mai puternic si mai abil la vanatoare decat ceilalti. Conflictetele personale si „familiale” fara indoiala au existat, unele studii recente apreciind ca acestea reprezentau aproape totalitatea incidentelor de violenta intre oameni de la acea vreme (i.e. razboiul – conflictele inter-grupuri fiind un fenomen prezent, dar foarte rar [[10 – Primitive society ,not driven by war’, BBC News](#)] [[11 – Vendettas, not war? Unlocking why our ancestors killed, New Scientist](#)]). Totusi, indivizii aveau posibilitatea sa paraseasca ginta fara a renunta la extrem de mult din produsul contributiei lor si al stramosilor lor prin infiintarea uneia noi. De asemenea, este demn de notat ca, desi omul era mult mai liber relativ la grupul interior („inner group”) al umanitatii, provocarile pe care acesta le avea de infruntat din partea altor forme de viata si fenomene ale naturii faceau ca puterea sa efectiva si timpul pe care il putea aloca activitatilor intelectuale sa fi fost mult redus comparativ cu multi indivizi din prezent.

Libertatea in antichitate

Antichitatea este caracterizata de existenta unei multitudini de culturi, societati si civilizatii care, datorita timpilor mari de parcurgere a distantelor globului la acea vreme, s-au dezvoltat relativ independent, ajung sa interactioneze initial sporadic, apoi din ce in ce mai frecvent si mai profund, ducand, in milenii, la societatea globala a prezentului.

In acea perioada, ulterioara Revolutiei Agricole (mai multe despre asta se va discuta in articolul „Asupra Omului si Vietii”), interactiunile au capatat un aspect inter-grup. Schimburi culturale, stiintifice si spirituale au condus atat la evolutia colectiva a umanitatii dar si la disparitia unor grupuri, respectiv intarirea *puterii* altora. Conturarea unei identitati colective (bazele a ceea ce, milenii ulterior, a evoluat in *nationalism*) care sa serveasca drept baza motivationala autorul apreciaza ca a coincis cu aparitia „oraselor-cetate”.

In perioada secolelor 3-5 BCE, unele comunitati, cum ar fi cea a grecilor din insulele Ionice (despre care omul de stiinta Carl Sagan a vorbit foarte clar in renumita serie Cosmos [[12 – Cosmos, a personal voyage, Carl Sagan](#)]) au ajuns la observatii si concluzii stiintifice remarcabile pentru acea vreme, cum ar fi Sfericitatea Pamantului [[13 – Spherical Earth # Antiquity, Wikipedia](#)], Heliocentrismul [[14 – Heliocentrism # Early developments](#)] si altele. Alte grupuri, unele afiliate renumitei scoli Pitagoreice si a celor din respectiva zona au ajuns in mod independent la concluzii similare, fapt nesurprinzator pentru autor, avand in vedere convingerea acestuia cum ca ‚aparitia geniilor’ este un fenomen puternic aleatoriu, acestea putand sa apara la fel de bine

intr-o familie de sclavi dar si in una de nobili. Ceea ce diferite grupuri au ales sa faca cu informatiile si cunoasterea lor difera. Daca unii credeau in universalitatea cunoasterii, altii gaseau ca aceasta trebuie rezervata nobililor si „celor initiati”. Unele izvoare istorice, printre care si cateva mentionate in lucrari pe care autorul le-a citit, plaseaza aparitia Masoneriei [[15 – Freemasonry, Wikipedia](#)] in aceasta perioada, fiind alcatuita din membrii initiati ai scolii pitagoreice. Despre acestia se spune ca aveau o serie de ritualuri secrete si tineau anumite informatii ascunse de publicul larg (e.g. existenta unuia dintre cele 5 solide Platonice [[16 – Platonic solid, Wikipedia](#)]) pentru a se recunoaste intre ei, printre altele. Desi orientarea lor, cum ca informatia ar trebui rezervata unor privilegiati ‚luminati’ (e.g. din punct de vedere moral) ar fi putut fi motivata de dorinta de a pastra anumite descoperiri cu uz militar in afara ‚mainilor celor primitivi’, ea la fel de bine poate si a servit prevenirii ori incetinirii evolutiei moralitatii ocazionate de o mai buna intelegere a realitatii inconjuratoare. Astfel, autorul apreciaza ca si atunci, dar cu atat mai mult in prezent, dezvoltarea de armament pentru a fi utilizat in scopuri imorale poate fi suficient de bine prevenita si fara monopolizarea cunoasterii. Aceasta abordare ar permite si evitarea pe viitor a unor situatii jenante cum a fost, in evul mediu, procesul lui Galileo Galilei [[17 – Galileo affair, Wikipedia](#)], despre care autorul apreciaza ca a fost precipitat de implicatiile acceptarii ca adevarata a unui fapt promovat de niste adversari ideologici ai Bisericii Catolice.

Revenind la tema libertatii in antichitate, in cele mai multe dintre societatile acelei perioade devine aparenta distributia neuniforma a acesteia, Revolutia Agricola ocazionand aparitia claselor sociale. La acea vreme, clasele ‚superioare’ se diferentiau prin *timpul* mult mai mare pe care il aveau pentru a se deda altor activitati decat cele agricole si doar foarte putin privitor la stabilirea *scopului* in care resursele generate de populatie erau folosite (acestea fiind, cel mai des, irosite in conflicte ‚regale’). De remarcat, privitor la respectiva perioada, un lucru foarte important: populatia, in ansamblul ei, admitea *autoritatea* claselor sociale (e.g. in temeiul acceptarii ideii ‚dreptului divin’) si fie era indiferenta fie resemnata la aceasta. Astfel, faptul ca in Egiptul antic tot pamantul apartinea faraonului (evident, fiind utilizat si controlat efectiv ca urmare a rezultatului intrigilor si luptelor interne din randul nobililor) era necontestat si nimeni nu facea vreun efort sa camufleze actiunile in forta ca altceva decat rezultatul exercitarii autoritatii. De asemenea, putini ar fi caracterizat interventia in forta, in temeiul autoritatii faraonului ca imorala si, si mai putini, ar fi gasit moral sa i se opuna.

In Imperiul Roman, de asemenea, nici fata de populatiile cucerite, nici fata de cele proprii, nu exista indicii temeinice (din cate stie autorul) care sa ateste ca s-ar fi facut vreun efort de a face percepute campaniile de cucerire ca altceva decat erau de fapt, dupa cum a fost discutat in Introducere. Se poate spune astfel ca, **in acea perioada, puterea genera dreptatea** (i.e. conform „dreptului invingatorului”). Astfel, atunci oamenii erau manati poate de a-si proteja si extinde libertatea personala dar nu pe a altora ori de a promova o moralitate a libertatii de natura sistemica.

Libertatea in epoca medievala

Victoriile militare inregistrate in antichitate de o parte grupurilor de atunci, cele care impuneau o ideologie bazata pe suprematia vointei lor, precum si stadiul evolutiei culturale si morale a umanitatii din acea vreme, a dat nastere, in spatiul European, a ceea ce s-a numit „Evul Mediu” [18 – [Middle Ages, Wikipedia](#)]: o perioada caracterizata de stagnarea efectiva a stiintei, numeroase conflicte pentru prezervarea ori extinderea autoritatii si o intransigenta (lipsa a tolerantei) deosebita.

In continuare bazata pe suprematia autoritatii si ‚dreptului divin’, cultura sociala era aceea a feudalismului si stratificarii sociale. Cercetarea (pana la inventia din jurul anului 1439 a tiparului de catre Gutenberg [19 – [Printing press # History, Wikipedia](#)]) se realiza in catedrale, manastarii si alte asezaminte religioase ori nobiliare, fiind puternic corelata cu credinta in si aservirea fata de ordinea sociala a momentului. Absenta progresului notabil al stiintei ori moralitatii in acel mileniu serveste drept argument al autorului privitor la caracterul inadecvat al filozofiei monopolizarii cunoasterii ori al acumularii de putere de dragul puterii (i.e. absolute), nu in rezolutia servirii unui scop.

Cauza libertatii, in aceasta perioada, a inceput sa serveasca din ce in ce mai mult drept origine motivationala. Intelectuali care, fara indoiala au aparut in randul claselor inferioare („underclasses”) au influentat intelegerea termenului de libertate – apropiata de intelegerea prezenta – si au inspirat rascoale, revolte si in cele din urma revolutii care au servit la definirea moralitatii secolelor ce le-au urmat. Un exemplu de succes (din prisma impactului produs, care serveste si drept exemplu cum 1 ontm, ‚outsider’ chiar, poate accelera atat de mult evolutia umanitatii) este cel al Revolutiei Franceze [19b – [Napoleon, E. Tarle](#)]. Astfel, spre deosebire de perioada antica, oamenii acestor vremuri au inceput sa perceapa ca imorala exercitarea autoritatii in simplul temei al ‚faptului ca lucrurile mereu asa au fost’ ori a ‚dreptului divin’, chiar daca, pe moment, nu aveau mijloacele de a se opune ei.

Perioada de sfarsit a epocii medievale, cuprinzand Revolutia Industriala si ceea ce istoricii numesc „Renastere”, a reprezentat o redescoperire a ‚cunoasterii din antichitate’ si o importanta mult mai mare data stiintelor si Metodei Stiintifice [20 – [Scientific Method, Wikipedia](#)] care a condus atat la un avans tehnologic (omul ajung sa fie surclasat de utilaje ca principal factor al transformarii mediului inconjurator prin efectuarea de lucru mecanic) cat si, foarte important, cultural si moral. Astfel, orgnizarea feudala si ‚dreptul divin’ au disparut cu desavarsire din constiinta colectiva a umanitatii ca altceva decat ‚curiozitati ale trecutului’ (in ciuda incercarilor unor grupuri de a le revigora dupa anul 1990), fapt ocazionat atat de Revolutia Franceza din 1799 cat si, prin succesul sau persistent, de catre Revolutia Rusa din 1917 (care, in viziunea autorului reprezinta ‚ingroparea categorica’ a feudalismului si monarhiei absolutiste in constiinta omenirii – nu si a organizarii marii burghezii).

Referitor la perioada medievala, doua observatii sunt esentiale:

- Revolutia Industriala a erodat atat de mult infuenta casei regale in Marea Britanie unde, desi victorioasa in razboiul cu Napoleon, ‚vechea ordine’ a monarhiei (ulterior numite absolutiste – in special de cei care promoveaza restaurarea acestui tip de regim) a lasat locul celei noi – a marii burghezii industriale (a carei moralitate prezenta poate si ea fi pusa la indoiala), intr-o masura atat de mare, incat in prezent, la doar 200 de ani dupa, in perceptia publicului larg, rolul monarhului Britanic este pur decorativ.
- In ciuda a 1000 de ani de conducere prin forta militara, de inabusire a explorarii ori diseminarii ‚intelepciunii din antichitate’, fara a fi precipitata de vreo infrangere militara notabila ori de anvergura, cultura autoritatii, a ‚dreptului invingatorului’ si a dictonului ‚crede si nu cerceta’ (a carui atribuire este neclara) a lasat loc celei a stiintei, a adevarului si, intr-o mica masura, a meritocratiei.

Aceste doua indicii servesc la a sustine teza autorului cum ca istoria umanitatii este, in buna masura, rezultatul evolutiei inevitabile a cunoasterii si constiintei colective a oamenilor, evolutie imposibil de oprit de orice forta autoritara, oricat de invincibila poate pare la un moment dat. Astfel, se diminueaza (fara a se estompa sau minimaliza) importanta liderilor (personalitatilor istorice). Astfel, victoriile militare ale Imperiului Roman si Monarhiile Absolutiste ale Evului Mediu au intarziat cu doar ~1,000 de ani (0.000000719% din viata Universului dupa Big-Bang) primalitatea stiintei si adevarului in cultura umana. Autorul apreciaza totusi ca astfel de intarzieri in evolutia umanitatii sunt de evitat pe viitor, apreciind ca, unora dintre indivizi, le-ar putea chiar face placere sa faca din evitarea lor un scop pentru cel putin o perioada a vietii.

Libertatea in modernitate

In epoca moderna (dupa 1848, si mai ales dupa 1945), libertatea a jucat un rol mult mai pronuntat in societate. Astfel, moralitatea libertatii a devenit un fapt cvasi-unanim acceptat, fiind, cel putin formal, laudat chiar si de exponentii ideologiei autoritare, de tip monarhic. In sprijinul acestei idei, si doar urmatorul argument ar trebuie sa fie suficient: Daca in Imperiul Roman nu se consumau resurse notabile (i.e. nu se cheltuiau bani) cu propaganda menita sa portretizeze actiunile liderilor sai ca servind libertatii (punandu-se mai mult accent pe invincibilitatea lor), in zilele noastre se mobilizeaza resurse impresionante (i.e. se cheltuiesc bani multi) pentru a justifica, in ochii publicului, actiunile militare si chiar autoritatea ca servind cauzei libertatii. Prezentarea conflictelor din perioada Razboiului Rece (de catre ambele parti), ori ulterior a interventiilor din Orientul Mijlociu (Kuweit, Iraq si mai recent Siria), din Yugoslavia (unde s-a promovat puternic interventia militara ca servind la ‚eliberarea’ populatiei din Kosovo de ‚opresiunea’ regimului de la Belgrad), ori din Libia ca servind implinirii ‚aspiratiilor legitime pentru libertate ale populatiilor de acolo’ serveste drept argument in acest sens. Este important de notat ca aceasta propaganda - pentru a justifica prin libertate actiunile este costisitoare! Cu resursele (i.e. cu banii) folositi pentru a trimite inspectori

ONU in Siria, pentru a platii prezentatorii de stiri si cumpara interesele detinatorilor de canale TV s-ar fi putut construi tehnica militara noua, ar fi putut fi sustinute mobilizari, etc.. De asemenea, intarzierea interventiilor cauzata de necesitatea producerii efectelor acestei propagande justificative, intarziere care deserveste situatiei militare, este un alt argument in favoarea tezei ca, in prezent, **libertatea conteaza** („freedom matters”).

Mai mult: Starea constiintei colective a omenirii din acest moment (a convingerilor impartasite de aproape toti indivizii) serveste la limita puterea de actiune a grupurilor autoritare, dictatoriale. Daca in trecut Regele (ori Inchizitia) putea decreta aproape orice cu incredere suficienta ca va fi pus in aplicare, in prezent insasi aceasta necesitate de a „mentine aparentele” face ca unele variante sa nu mai fie disponibile, nici grupurilor celor mai puternice (cei care le-ar dispune riscand chiar sa isi piarda credibilitatea si, la scurt timp, inraurirea – influenta – asupra subordonatilor). Astfel, actiuni ca executiile extrajudiciare (astfel dispuse ori intelese), fiind de neconceput pentru majoritatea, in majoritatea momentelor, ele aparand doar in cazuri de disperare categorica a elitei politice a vremii, ori in cazurile in care statul de drept nu exista (e.g. in conflicte militare). Aceasta filozofie poate fi sintetizata prin dictonul, prezent si in legislatie, „Ordinul ilegal nu e executat!”.

Si mai mult: ideea de libertate (in deosebi fata de autoritate) este omniprezenta in societate, inclusiv in documente precum Constitutia Statelor Unite [[21 – United States Constitution](#)] (ce si prevede explicit libertati universale ca cea a exprimarii, a presei, a adunarilor si a celei religioase, inclusiv de a nu avea o religie), in mesajele electorale ori publice ale cvasi-totalitatii reprezentantilor statelor lumii – inclusiv ale SUA, precum si in manifestari artistice.

Daca sunteti inca ezitanti in a recunoaste diferenta de putere pe care elitele politice ale momentului o au acum fata de in trecut, datorata constiintei colective a libertatii, va invit si doar la urmatorul experiment: Imaginati-va cate dintre articolele acestui blog ar fi ajuns sa fie scrise (si cu atat mai putin citite de oameni asemeni dumneavoastra) in perioada Inchizitiei.

Acestea fiind spuse, este important sa fie evitata si minimalizarea excesiva a puterii pe care elite politice ilegite o au, in diferite parti ale lumii, inclusiv prin *controlul informatiilor* (discutat in [[1 – Asupra Puterii \(Mircea Digulescu\)](#)]). Un exemplu graitor al faptului ca, intr-un stat al lumii care a existat in urma cu nu mai mult de 100 de ani, puterea apartina unor persoane avand calitati morale si stiintifice inoioelnice, si nu celor din urma (i.e. a oamenilor de stiinta), desi rolul acestora era recunoscut (in special scopul proiectarii si fabricarii de unelte – armament) si respectat in societate (ducand chiar la putere ampla, reala a acestora) este urmatorul, despre care autorul a aflat dintr-un documentar Discovery ori BBC:

In anul 1945, cand infrangerea Germaniei acelei vremi era de mult evidenta si inevitabila, trupele aliatilor occidentali inaintand dinspre Vest si ale Uniunii Sovietice dinspre Est, intr-un orasel din teritoriu inca controlat de germani se aflau cazati, intr-o

cladire mare dintr-un domeniu mai vast, cercetatorii de vaza ai regimului de atunci, inclusiv cei responsabili de renumitul program de rachete militare, V2. Valoarea lor (din prisma abilitatilor stiintifice) era atat de evidenta incat, pentru a evita capturarea de catre inamici, au fost in mod repetat mutati dintr-o locatie in alta. Infrangerea fiind iminenta, intr-una din seri, in toiul noptii, in jurul orelor 03:00, in timp ce oamenii de stiinta dormeau, comandantul militar (parca SS) a iesit in curtea domeniului si, tragand focuri de mitraliera in aer, a exclamat: „Das is kein zeit zu schlafen!” („Acesta nu este timpul pentru a dormi”). In aceeasi seara au fost mutati in alta locatie oamenii de stiinta, documentarul respectiv precizand ca acestia ar fi aflat ca ar fi urmau sa fie ucisi in cazul infrangerii totale a Germaniei, pentru a nu fi de folos inamicilor.

Recomand tuturor celor care, in prezent, simt ca sunt apreciati si ,tinuti in puf’ de elitele politice ale momentului, si mai ales celor care apreciaza ca ei insisi afecteaza in mare masura (individual ori colectiv, la nivel de breasla) deciziile politice sa reflecteze profund asupra acestui exemplu istoric. De asemenea, ii invit sa se intrebe cu cati ani ar fi fost intarziat cursul evolutiei umanitatii daca, si prin contributia oamenilor de stiinta ai acelor vremuri, persoane asemenea comandantului militar din exemplu ar fi ajuns sa afecteze atat de profund caracterizarea culturii sociale. Li invit sa se intrebe, deopotriva, ce calitati ori abilitati le lipsesc pe moment (e.g. curaj, fermitate, calitati oratorice, etc.) ori le-ar fi folositoare pentru a fi ei – si nu cei asemenea comandantului din exemplu – cei care determina elementele fundamentale ale culturii sociale.

DEZIDERATELE LIBERTATII

Una dintre provocarile cele mai mari ale infaptuirii libertatii este lipsa unei acceptiuni generale, suficient de specifice asupra intelegerii conceptului. Aceasta lipsa permite oponentilor acesteia sa jongleze cu intelesul ei si faciliteaza actiuni in detrimentul sau, dupa cum a fost descris in Introducere. De asemenea, absentia unui nucleu ideatic al intelesului a ce anume constituie libertate, suficient de larg raspandit, previne si coalizarea satisfacatoare a promotorilor ei, fiind dificil pentru acestia sa se recunoasca atunci cand sustin acelasi lucru.

Diferiti autori, in diferite momente istorice, au scris pe tema Libertatii si a intelesului pe care acest termen il are sau al trebui sa il aiba. Continutul lucrarilor lor a fost afectat deopotriva de cunoasterea stiintifica si sociala a acelor vremuri cat si de influenta cenzurii (si a autocenzurii) respective. Un autor notabil, apartinand erelor Georgiene si Victoriene ale Angliei, a fost John Stuart Mill [[22 – John Stuart Mill, Wikipedia](#)], cu faimoasa sa lucrare „On Liberty” din 1859.

Autorul isi propune ca, in aceasta sectiune, sa avanseze o acceptiune proprie a Libertatii pe care el o considera *morală*. Avand in vedere principiul conform caruia, la nivel fundamental, *la ideologie se adera*, prezentat in [[4 – Asupra Moralitatii \(Mircea Digulescu\)](#)], autorul nu pretinde universalitatea valorizarii ideilor aici prezentate, fiind totodata convins ca viitorul va consemna schimbari de natura la a duce la rafinarea si

revizuirea lor, intr-o masura atat de mare incat, poate peste 1000 de ani sau mai putin, ideile mai jos vor fi devenit complet depasite. In acelasi timp, autorul apreciaza ca a reusit sa surprinda si sa articuleze in buna masura ceea ce cvasi-totalitatea promotorilor contemporani de buna credinta, ai libertatii (indiferent daca se descriu pe ei insisi in prezent ca fiind „de dreapta”, „de stanga” ori „nici, nici”) inteleg intuitiv prin acest termen, adresand invitatia celor care gasesc ca ideile de mai jos merita rafinate ori revizuite sa isi aduca contributia in acest sens, in propriile lucrari, contactand autorul, prin comentarii aici ori prin orice alte mijloace gasesc de cuviinta.

Este important de precizat ca ideile de mai jos au un caracter eminentamente *descriptiv*, nu *prescriptiv*. Astfel, ele urmaresc la a descrie cum gandesc si actioneaza indivizi in cadrul unei societati libere, altcatuita preponderent din indivizi care valorizeaza acest lucru si adera in mod real la el, fara a reprezenta un cadru legal, prescriptiv care ar fi folosit pentru atinge acest gen de organizare sociala ori pentru a-l mentine.

Libertatea, in sensul prezentului articol, se refera la *grupul interior* („inner group”) - al celor care alcatuiesc societatea. Astfel, unii cititori pot intelege ideile de mai jos ca fiind aplicabile, dupa caz, intregii umanitatii, tuturor formelor de viata, oamenilor educati, populatiei nord-americane albe, a celor care nu s-au nascut sclavi, a celor bogati ori, altminteri, a celor care, pentru ei, alcatuiesc grupul interior si fata de care au pretentii morale (dupa cum a fost discutat in [4 – [Asupra Moralitatii \(Mircea Digulescu\)](#)]). In plus, grupul interior se prezuma a fi aproximativ acelasi pentru toti membrii societatii (i.e. toti inteleg cam acelasi lucru prin ‚individ’, ‚cetatean’, etc.) si el este informatie publica („common knowledge”). De remarcat ca, in societatea actuala, unele grupuri de persoane pot avea o intelegere a grupului interior care nu cuprinde toti cetatenii (e.g. cuprinde doar pe cei apartinand unui subgrup) desi pretind public contrariu si exploateaza acest decalaj pentru a-si spori puterea.

Principii morale relevante libertatii

Dispozitiile descriptive ale libertatii enuntate in continuare se intemeiaza pe urmatoarele principii morale:

- **Universalitatea principiilor morale fata de membrii grupului interior:** Principiile morale, inclusiv cele referitoare la libertate, se aplica in mod uniform tuturor membrilor societatii. Astfel, acestia, strict din punct de vedere al raspunderii si drepturilor morale si privitor la acestea, sunt egali.
- **Caracterul intangibil al drepturilor morale de baza:** Drepturile morale ale individului nu pot face obiectul unei renuntari sau limitari. Consimtamentul acestuia privitor la o astfel de renuntare sau limitare (chiar liber si informat) nu produce vreun efect. Individul poate consimtii si alege sa respecte reguli suplimentare, stabilite ca parte a unor subgrupuri la care el adera, inclusiv poate alege sa nu isi exercite anumite drepturi morale. Aceasta optiune este totusi proprie individului, ea durand cat timp individul continua sa o respecte. Astfel, el poate oricand sa renunte la respectarea regulilor suplimentare impuse de

subgrupuri, putandu-le parasi in orice moment. Membrii acestora pot, bineinteles, impune consecinte fata de un individ care incalca regulile (de pilda prin excluderea lui sau respingerea readerarii), insa acestea sub nici o forma nu pot incalca drepturile morale de baza, indiferent cat de grosoale ori sfidatoare ar fi fost incalcarile de catre individ ale regulilor suplimentare ale subgrupului.

- **Caracterul propriu al intelegerii fericirii:** Fiecare individ este singurul inraurit sa stabileasca ce anume constituie fericire pentru el, fiind liber si sa isi schimbe intelegerea fericirii pe parcursul vietii oricand si oricum gaseste de cuviinta. De asemenea, el este singurul abilitat sa decida ce actiuni sa intreprinda ori ce circumstante sa urmareasca in scopul atingerii fericirii sale. Nimeni nu are dreptul moral sa stabileasca pentru altul ce il face fericit ori ce ar trebui sa faca ori sa-si doreasca pentru a fi fericit. Bineinteles, oricine e liber sa incerce sa convinga, prin metode legitime (e.g. dialog bazat pe argumente), pe altul sa isi caute in alt mod fericirea ori sa o inteleaga altfel.
- **Caracterul liber si informat al consimtamantului:** Un consimtamant produce efecte morale doar daca acesta este liber (i.e. nu este obtinut ca urmare a unei constrangeri ori amenintari cu savarsirea unor imoralitati ori incalcarii ale libertatii) si informat (cel care consimte are dispune de toate informatiile relevante privitoare la ceea ce consimte, de natura sa afecteze ori sa poata afecta acordarea consimtamantului, inclusiv privitoare la motivele pentru care cel care solicita consimtamantul o face ori convingerile acestuia, chiar daca nu le considera reale).
- **Individualitatea consimtamantului:** Consimtamantul este propriu individului. Nimeni nu poate consimti in locul altuia. Consimtamantul tertilor nu este opozabil individului. In speta, ascendenti (stramosii) nu pot consimti in locul descendentilor. Spre exemplu, copiii ori nepotii nu pot fi tinuti sa respecte un ‚targ social’ pe motiv ca parintii ori bunicii lor ar fi consimtit la el si pentru ei. In schimb, este acceptabil moralmente ca un individ sa pretinda respectarea unui consimtamant pe care un tert l-a dat fata de alt tert, care produce efecte asupra lui.
- **Principiul nelimitarii:** Pentru ca anumite drepturi morale ale unui individ sa fie respectate nu trebuie, sub nici o forma, sa fie ingradeasca ori limitata posibilitatea efectiva a acestuia de a urmarii si obtine respectarea tuturor! Nici un individ nu poate fi tinut sa respecte un angajament, sa serveasca vreun scop (ori sa renunte la unul) pentru ca drepturile sale morale sa fie respectate.

In mod suplimentar, moralitatea libertatii, asa cum este descrisa mai jos, se intemeiaza si pe validitatea majoritatii principiilor morale (straturile 0 - 4) descrise in [[4 – Asupra Moralitatii \(Mircea Digulescu\)](#)]. Aceste principii reglementeaza si clarifica si maniera de aplicare a titlurilor libertatii de mai jos.

Pentru unele idei enuntate in continuare, urmatoarele percepte morale joaca si ele un rol:

- **Caracterul temporar al consimtamantului:** Consimtamantul are caracter

temporar si poate fi retras in orice moment. Retragerea consimtamantului conduce la sistarea oricaror activitati care impun existenta sa. Privitor la actele unde asteptarea initiala ca intinderea temporala a consimtamantului sa fi fost mai lunga (e.g. contracte pe termen lung) a produs prejudicii unora, se pot stabili consecinte (doar cu respectarea tuturor normelor morale) pentru retragerea lui prematura, fie cu ocazia consimtamantului initial, fie ca parte a regulilor unui subgrup. Evident, in temeiul principiului moral al libertatii de asociere, indivizii sunt liberi sa paraseasca orice subgrup, oricand, fiind liberi si sa readere la el, de asemenea, oricand (daca mai sunt primiti).

- **Dreptului la cota-parte din contributia stramosilor:** Descendentul este indreptatit sa beneficieze si sa dispuna dupa cum considera de o anumita cota-parte din contributia stramosilor sai la avansul cunoasterii ori al infrastructurii tehnologice (e.g. dezvoltare urbana) realizata drept urmare (partial ori complet) a actiunilor lor. De asemenea sunt indreptatiti in egala masura la contributia uzufructului bunurilor (ori cunoasterii) rezultate din contributia initiala. In mod asemanator, indivizii sunt indreptatiti la aceleasi beneficiu privitor la ceea ce altul ii lasa drept mostenire, prin testament. Acest drept presupune ca individul sa poata uza de respectivele bunuri si in afara societatii din care faceau parte stramosii sai, avand posibilitatea de a le „lua cu el”. Evident, in cazul bunurilor imobile ori al indiviziunii (i.e. al situatiei in care un bun indivizibil este rezultatul contributiei mai multor indiviz, in devalmasie), infaptuirea practica a acestui drept, in acest astfel prezinta provocari (si va fi discutata mai jos). In stabilirea cotei-parte dintr-un bun care poate fi moral atribuita unui individ ori grup de indivizi, la care descendentii ori beneficiarii sai testamentari sunt indreptatiti, se tine cont, pe cat de mult posibil, de normele morale existente la data la care dreptul sa invoca, nu la data la care respectiva contributie s-a produs. Astfel, chiar daca in trecut se putea considera ca cel care a contribuit majoritar (80%) la ridicarea unui palat era regele, ulterior se poate dispune ca acesta este rezultatul 20% a arhitectilor, 20% a executantilor, 20% a managerilor care au supervizat lucrarile, 20% a celor care i-au sustinut direct pe acestia (cu alimente, adapost, etc.) pe acestia, 15% a celor din fortele armate care au asigurat cadrul necesar construirii sale si doar 5% regelui (eventual ca factor motivational, diplomatic ori strategic) sau oricum altfel avand in vedere circumstantele de fapt si moralitatea acelor vremuri. Faptul ca, in trecut, pentru un bun a fost stabilita cota-parte a contributiilor diferitilor indivizi, in temeiul unor norme morale (sau ca urmare a exercitarii imorale a puterii) care au devenit depasite nu reprezinta temei pentru ca aceste cote-parte sa nu fie restabilite, tinand cont mai mult sau mai putin (pana la deloc) de vechea distributie, in temeiul principiului moral al Rezonabilitatii. Ascendentul (stramosul) nu poate renunta la cota parte aferenta contributiilor sale la care descendetii, directi sau indirecti sunt indreptatiti. El poate dispune totusi ca anumiti descendenti ori alte persoane sa beneficieze in masuri diferite de aceste contributii, prin testament. Cota-parte la care un individ este astfel indreptatit se numeste mostenire individuala.

- **Neimputabilitatea circumstantelor:** Relativ la oportunitatile si drepturile morale, nici un individ nu poate fi tinut responsabil pentru circumstante privitoare la el, care au survenit anterior nasterii si maturizarii sale ori independent de vointa sa si pe care nu a avut puterea sa le afecteze intr-un mod semnificativ (fara a-si compromite capacitatile morale). Astfel, spre exemplu, libertatea unui individ nu poate (moral) fi limitata fiindca parintii sai au fost saraci ori criminali (alta fiind situatia daca si el devine criminal).

In baza acestora, se disting cateva tipuri de libertate care este *moral* sa caracterizeze societatea. Cu cat acestea caracterizeaza intr-o masura mai mare societatea, cu atat aceasta este mai libera. Incalcarea (nejustificata de circumstante ocazionate de comiterea de imoralitati ori de imperative militare absolute) a celor de nivel inferior este mai grava decat a celor de nivel superior. Totusi, realitatea lor in ansamblu – e.g. nu doar a primelor 90% – este vitala pentru ca o societate sa poata fi numita libera!

Principiile de mai jos se refera la *libertatile unui individ*, in sensul de a defini *limitarile asupra puterii de actiune a altora* pentru ca acestea sa fie respectate. Ele nu privesc efectul fenomenelor naturii ori a actiunii formelor de viata din afara *grupului interior*. De asemenea, nu privesc incapacitatea individului de a beneficia de continutul sau datorita propriilor incapacitati ori limitari (e.g. intelectuale, fizice), in absenta influentei celorlalti.

Astfel, o societate libera este caracterizata prin:

Libertatea fizica

Libertatea fizica reprezinta respectarea sanctitatii si inviolabilitatii absolute a corpului fizic al individului.

In mod deosebit se refera la faptul ca nici un factor fizic extern, manifestat ca vointa a altui individ, sa intervina in procesul constiintei (al vointei) sale. Astfel, se exclud interventii precum neurochirurgia, intoxicatia cu substante psihotrope ori alte asemenea. Se exclude si omorul ori vatamarea corporala. Tehnici mai sofisticate din punct de vedere tehnologic (e.g. afectarea procesului cognitiv prin unde electromagnetice ori similare) sunt de asemenea interzise.

Tehnici psihologice ce vizeaza crearea de reflexe de tip Pavlovic, a caror instituire ori manifestare circumventeaza constientul (constiinta) individului sunt, de asemenea, interzise.

Alte tehnici psihologice precum si efectele psihologice – chiar si subconstiente – inerente unor interactiuni a caror intindere si natura este complet observabila, desi sunt de evitat, nu constituie imoralitati conform prezentului titlu. Astfel, susceptibilitatea unui

individ mascul fata de spusele ori pretentiile unei atragatoare domnisoare, imbracata provocator nu poate fi pusa pe seama unei imoralitati.

De asemenea, sunt interzise ingradirea accesului individului la resurse raspandite necesare vietii (precum aer ori apa in prezent), limitarea schimburilor homeostatice specifice vietii (e.g. deglutie, transpiratie, excretie, etc.) ori plasarea corpului individului in conditii de mediu neobisnuite, ostile vietii (e.g. temperaturi ori presiuni extreme, radiatii).

Acestea sunt interzise a fi realizate, cu vinovatie, si prin participatie improprie ori prin sporirea notabila a riscului producerii lor, in temeiul principiului moral al *inglobarii riscului* [4 – [Asupra Moralitatii \(Mircea Digulescu\)](#)].

Consecinte insemnante, accidentale, neurmarite ori produse pe termen foarte lung (in situatii gen efectul fluture [23 – [Butterfly effect, Wikipedia](#)]) nu pot fi considerate rezultatul unor incalcarii a normelor morale. Astfel, pretentia cum ca faptul ca, la o data, un individ a determinat pe altul sa urce pe un munte inalt de 2,500m a afectat deciziile constiente ale acestuia din urma datorat efectului mai pronuntat al radiatiilor cosmice la acele altitudini este fara temei.

La actiuni care, in mod normal, ar constitui incalcarii ale Libertatii Fizice, individul poate consimti informat. Consimtamantul poate fi retras in orice moment, indiferent de alte intelegeri. Pe durata cat exista, in mod faptic, consimtamant informat, respectivele actiuni nu constituie imoralitatii.

Pentru ca o societate sa poata fi numita libera, Libertatea Fizica trebuie respectata in termeni absoluti! Astfel, nu doar trebuie ca incalcarii ale libertatii fizice sa nu se produca; trebuie ca nici amenintarea (explicita sau implicita) cu producerea lor sa nu se produca ori sa nu fie credibila. Pe scurt, posibilitatea incalcarii Libertatii Fizice trebuie sa nu joace vreun rol notabil in procesul decizional ori spectrul preocuparilor curente al indivizilor. Astfel, chiar daca ei pot fi motivati de dorinta de a o prezerva pe termen lung, efectul acesta trebuie sa nu sa fie mai puternic decat cel pentru care, in prezent, in societatile prospere, indivizii sunt motivati de spectrul pericolului unor cataclisme naturale (e.g. impact cu asteroizi) ori alte situatii exceptionale, despre ei cred ca este extrem de improbabil sa se produca pe termen scurt sau mediu.

Noninterferenta

Libertatea de interferente (noninterferenta) presupune ca actiunile unui individ ori grup de indivizi care produc efecte preponderent sau aproape exclusiv vis-a-vis de acestia sau care nu afecteaza interese legitime ale altora sa nu fie supuse unei interferente din partea altora.

Astfel, daca un individ alege sa isi faca o casa pe un teren de care dispune, nimeni nu poate interfera cu activitatea sa. La fel daca el alege sa cerceteze natura Universului, sa leneveasca toata ziua ori sa intreprinda actiuni inutile ori chiar daunatoare lui.

Similar, daca un grup de indivizi este alcatuit din membrii care consimt liber si informat sa participe la anumite activitati, nimeni nu poate interfera cu ceea ce ei intreprind. In temeiul dreptului la libera asociere si dezasociere (descrie in [4 – [Asupra Moralitatii \(Mircea Digulescu\)](#)]), indivizii pot oricand alege sa se disocieze de grup ori sa inceteze implicarea in activitati. Celorlalti membrii ai grupului nu le este permis sa interzica, sa limiteze ori sa intarzie manifestarea acestor alegeri.

In aprecierea daca actiunile unui individ sau grup sunt de natura a afecta interesele legitime ale altora, pentru care acestia sa reclame dreptul la interferenta, trebuie tinut cont de urmatoorii factori:

- Amploarea efectului pe care actiunile efective il au asupra celui care pretinde drept la interferenta, care nu s-ar produce altminteri;
- Caracterul legitim al pretentiei de prevenire a respectivului efect (i.e. se poate reclama ca activitatile unui grup cauzeaza atat de mult zgomot incat inhiba ori deranjeaza, cu greu se poate reclama ca prin constructia unei case se va crea umbra pe un teren vecin si sub nici o forma nu se poate reclama ca simpla cunoastere a faptului ca anumite activitati – ce eventual contravin moralei proprii – au loc – e.g. comportamente sexuale – afecteaza individul); In aprecierea legitimitatii se va tine cont de perceptele morale generale, de principiul *tolerantei la diversitate* si de celelalte descrise in straturile 0-4 din [4 – [Asupra Moralitatii \(Mircea Digulescu\)](#)], precum si al *intereselor protejate* si *nici o relatie privilegiata*, proprii autorului;
- Existenta ori inexistenta unor solutii alternative interferentei (i.e. care sa multumeasca pe toata lumea) si gradul in care acestea satisfac pretendentul;
- Raportul dintre amploarea ori gravitatea intereselor petentului si a celui alt individ sau grup;
- Efectele de fapt pe care o anumita solutie le-ar produce, in deosebi privitor la intarirea cadrului moral si libertatii in societate.

Apartenenta la un anumit grup nu trebuie sa lezeze (in mod insemnat) oportunitatea informationala (descrisa mai jos) a membrilor sai. Astfel, activarea in cadrul unui grup nu poate conduce la restrangerea accesului unora dintre membrii sai la informatii, nici stiintifice, nici privitoare la alti indivizi, inclusiv externi grupului. Bineinteles, nici exercitarea oportunitatii informationale (i.e. de a fi corect perceput de altii) nu poate servi pentru a ingradi ori afecta sensibil activitatea indivizilor in cadrul grupului. Intr-o societate alcatuita din indivizi „de buna credinta”, armonizarea Noninterferentei cu Oportunitatea Informationala este posibila. Si in alte situatii, autorul isi exprima convingerea ca modalitati in care ambele principii sunt respectate in esenta lor exista, indeosebi avand in vedere principiile morale ale *realismului* si *rezonabilitatii* (din [4 – [Asupra Moralitatii \(Mircea Digulescu\)](#)]).

In cadrul principiului libertatii al noninterferentei sunt incluse principiile morale proprii autorului ale *absentei uzului ilegal de forta, absentei grupurilor fortate, libera asociere si dezasociere si nici o relatie privilegiata* descrise in [4 – [Asupra Moralitatii \(Mircea Digulescu\)](#)] precum si dreptul la intimitate, in intelegerea lui rezonabila intuitiva.

Rezolvarea oricaror situatii ocazionate de principiul non-interferentei va tine cont de valorile morale superioare (stratul 4), precum *realismul* si *rezonabilitatea* din [4 – [Asupra Moralitatii \(Mircea Digulescu\)](#)].

Pentru ca o societate sa poata fi numita libera, Noninterferenta trebuie respectata in termeni absoluti! Astfel, nu doar trebuie ca incalcarile ale noninterferentei sa nu se produca; trebuie ca nici amenintarea (explicita sau implicita) cu producerea lor sa nu se produca ori sa nu fie credibila. Pe scurt, posibilitatea incalcarii principiului Noninterferentei trebuie sa joace un rol cel mult puternic diminuat in procesul decizional ori spectrul preocuparilor curente al indivizilor. Mai mult, trebuie ca situatiile in care intelegerea a ce constituie ‚interes legitim’ care sa justifice interferenta genereaza dispute ori confruntari trebuie sa fie cat mai rare, intensitatea acestora sa fie cat mai mica si timpul in care ele se solutioneaza cat mai scurt. De asemenea, trebuie ca majoritatea covarsitoare a acestora sa fie solutionate prin consens fara a cauza, sub nici o forma, vreunei parti sentimentul ca ar fi fost *nedreptatita*.

Oportunitatea exploatarei mediului

Oportunitatea exploatarei mediului presupune ca un individ (sau grup) sa poata avea acces la suficiente resurse naturale, suficiente de diverse, pentru a putea realiza, din punct de vedere tehnologic, esentialmente tot ce intreg restul societatii ar putea realiza, fara a fi nevoit sa continue sa adere la ea.

Astfel, daca un individ (sau grup) decide sa se desprinda de societate, el trebuie sa aiba puterea sa o faca efectiv, fara a-si compromite astfel posibilitatea ori probabilitatea atingerii fericirii ori altor scopuri. Aceasta capacitate de a spune NU oricarei intelegeri reprezinta o premiza fundamentala a moralitatii faptelor rezultate din consimtamant liber si informat, in temeiul principiului *nelimitarii*. In situatiile in care, intr-o mare masura, unii indivizi nu au capacitatea de a refuza propuneri care li se fac fara a-si compromite drepturile morale ori posibilitatea de a se dezvolta si a servi oricarui scop doresc, acestia se numesc *vulnerabili* si dispozitii speciale se impun referitor la acestia. O societate este cu atat mai libera cu cat exista mai putini indivizi vulnerabili Si amploarea vulnerabilitatii lor este cat mai redusa.

Intr-o lume cu resurse naturale nelimitate infaptuirea practica a acestui principiu este mai putin problematica (desi si aici, un *anumit* lot de teren ar putea fi dorit in

defavoarea altuia cu aceleasi caracteristici de suprafata, utilitati, etc.). In cazul unor resurse naturale limitate, dar vaste, infaptuirea este, din nou, destul de putin problematica. In cazul unor resurse *naturale* limitate intr-o asemenea masura incat sa nu permita desprinderea de societate a celor care o doresc, se impune alocarea acestora (ori a uzufructului folosirii lor) intre membrii societatii care au scopuri incompatibile ori care doresc sa se separe de ea conform anumitor reguli. Aceste reguli trebuie sa reflecte moralitatea momentului si sa tina cont de:

- Principiul *echitatii*: Repartitia trebuie sa fie considerata drept *justa* (dreapta) de catre membrii societatii respective, conform moralitatii vremii. In caz de conflict de intelegere a termenului de *just*, se va tine cont de moralitatea prevalenta, in masura in care aceasta nu a devenit, chiar atunci, depasita;
- Toate punctele explicitate in sectiunea *Noninterferenta* referitor la aprecierea legitimitatii unui interes;
- Principiul *dreptului la cota-parte din contributia stramosilor*, descris anterior.

De asemenea,

Oportunitatea exploatarei mediului presupune suplimentar ca un individ (sau grup) sa poata avea acces la o infrastructura tehnologica comparabila cu cea existenta in societate aferenta mostenirii sale individuale (ori a sumei membrilor sai), fara a fi nevoit sa continue sa adere la ea.

Astfel, trebuie ca individul nu doar sa aiba liber acces la exploatarea resurselor naturale, ci el sa poata si beneficia de infrastructura tehnologica (e.g. infrastructura urbana, feroviara, etc.) comparabila celei existente in societate, dar, aceasta din urma, doar in limitele mostenirii sale individuale. Acest lucru asigura faptul ca un individ sau grup ce traieste intr-o civilizatie spatiala ori postumana are in continuare capacitatea de a spune NU, cum a fost descris mai sus, fara a fi nevoit sa petreaca urmatoarele secole redescopriind focul sau traind in pesteri.

Rezolvarea oricaror situatii ocazionate de principiul non-interferentei va tine cont de valorile morale superioare (stratul 4), precum *realismul* si *rezonabilitatea* din [4 – [Asupra Moralitatii \(Mircea Digulescu\)](#)].

Pentru a fi considerat satisfacut acest principiu este necesar ca oportunitatea aici dispusa sa fie *autentica*. Astfel ea nu trebuie sa existe doar in teorie ci si in fapt. Aprecierea ca ea exista in fapt, in opinia autorului, poate fi facuta doar in situatia in care, diferite grupuri ajung efectiv sa o exercite, traind in afara societatii care le-a dat nastere, pentru intervale mai lungi sau mai scurte. In acest sens societatea poate intretine diferite „orase fantoma” disponibile pentru a fi populate de cei care doresc, finantate drept *cost al libertatii*. Mai mult, dupa un timp suficient de lung, ar aparea grupuri care in mod permanent s-au despartit de societatea originara, creand noi societati si civilizatii. Este puternic recomandabil ca acestea sa fie constiente de

moralitatea si importanta perceptelor morale de baza (cum ar fi cele aferente libertatii), insa aceasta nu poate fi considerata o conditie indispensabila a permiterii desprinderii lor.

Pentru ca o societate sa fie considerata libera, este necesar ca oportunitatea exploatarei mediului sa fie cat mai fezabila si cuprinzatoare. Astfel, deciziile pe care indivizii le iau ca urmare a neindeplinirii intocmai a sa fie cat mai rare si de o amploare cat mai mica, iar indivizii care le iau cat mai putini. Astfel, chiar daca societatea nu se scindeaza (temporar sau permanent), indivizii sunt intr-o foarte mica masura afectati de faptul ca, daca ar alege sa se desprinda de societate, ar intampina provocari mai mari decat cele permise conform acestui principiu.

Acest principiu este esential pentru a evita situatiile in care, un individ se naste sarac pe lume si toate resursele apartin altora („belong to someone else”), astfel incat el are doar alternativele de a coopera ori de a muri de foame.

Oportunitatea informatională

Oportunitatea informatională consta in oportunitatea stiintifică si oportunitatea comunicatională universală.

Oportunitatea stiintifică consta in capacitatea individului de a-si perfectiona intelegerea asupra realitatii prin efectuarea propriilor experimente, refacerea experimentelor descrise de altii si accesul rezonabil la toata cunoasterea stiintifică pe care altii au ales sa o faca publica.

Oportunitatea stiintifică serveste la a asigura individul de justetea modelului sau mental asupra lumii, de posibilitatea de a-l perfectiona, in deosebi pentru a-si stabili ori revizui **scopul propriu** (i.e. intelegerea proprie a fericirii). Fara oportunitate stiintifică, un individ ar putea considera, in mod eronat, ca Pamantul este singura planeta din Univers si acesta convingere i-ar putea afecta modul in care defineste fericirea.

De remarcat ca definitia de mai sus permite celor care nu doresc ca rezultatele lor stiintifice sa fie publice sa mentina caracterul privat al lor, in mod moral. Este totusi interzis ca acestia sa inhibe dezvoltarea stiintifică a celorlalti (inclusiv prin atingerea independenta a acelorlasi rezultate). Astfel, *anumite forme* de patente sunt imorale.

Oportunitatea informatională este suplimentara celei la care se refera caracterul *informat* al consimtamantului. Atunci cand un individ consimte informat la ceva, acesta trebuie sa cunoasca toate informatiile relevante, inclusiv cele stiintifice, dar doar privitor la ceea ce urmeaza sa consimta.

Oportunitatea comunicationala universala consta in capacitatea individului de a fi corect (conform cu realitatea) percept de catre toti cei care, daca l-ar percepe astfel, ar dori sa detina aceste informatii precum si a percepe corect pe toti cei care doreste. Ea include avizarea.

Astfel, individul trebuie sa poata sa fi sigur ca orice fapt *real* despre el este veridic cunoscut de altii (eventual toti ceilalti). Aceasta include mesajele si argumentele pe care el le promoveaza. Totusi, pentru a preveni supraincarcarea informationala a acestora ori excesul de natura sa afecteze principiul Noninterferentei, oportunitatea informationala se refera doar la acei indivizi si la acele informatii care prezinta relevanta, in aprecierea subiectiva a celor vizati. De asemenea, el prevede explicit avizarea: astfel cei vizati trebuie nu doar sa perceapa corect individul in cauza ci si sa fie avizati (sa stie) despre existenta lui si a mesajelor lui in masura in care, daca cunoscute, ele ar prezenta relevanta.

In mod asemanator, individul trebuie sa beneficieze de aceste informatii (inclusiv prin avizare) privitor la altii.

De remarcat ca oportunitatea comunicationala universala prevede ca un individ sa fie percept corect, conform cu realitatea, nu asa cum el si-ar dori sa fie percept. Similar in a percepe pe altii corect, nu cum ar dori sa ii perceapa.

Oportunitatea comunicationala universala este esentiala pentru infaptuirea principiului *liberei asocieri si dezasocieri*: Daca un individ nu stie despre cei cu care ar putea sa se asocieze, ori ii percepe incorect (nereal), nu se va asocia cu ei desi, altminteri, ar dori asta.

O societate este cu atat mai libera cu cat oportunitatea informationala este mai amplu materializata, astfel incat deciziile si actiunile indivizilor sunt aproximativ aceleasi cu cele pe care le-ar avea daca ea ar fi perfect materializata. Astfel, decalajul decizional dintre cele doua situatii trebuie sa fie cat mai mic, sa survina cat mai rar si fata de cat mai putini indivizi.

Libertatea scopului

Libertatea scopului consta in capacitatea individului de a-si stabili, de a-si revizui si de a urma propriul scop (propria fericire) fara ca altii indivizi sa ii periclitizeze atingerea lui.

Astfel, in temeiul acestui principiu individul este aparat de imperativul de a intreprinde actiuni contrare scopului sau, de a substitui scopul altora propriului scop ori de a face ca acesta sa primeze celui al lui. Evident, este liber sa isi ajusteze scopul ca urmare a interactiunilor (morale) cu ceilalti ori sa ajute la infaptuirea scopurilor lor ca mijloc de

infaptuire a propriului scop, insa primalitatea acestuia si libertatea individului de a si-l urma sunt sacre si inviolabile.

Situatii in care individul este liber fizic, pazit de interferente ilegite, beneficiaza de oportunitate informationala si intr-o oarecare masura de oportunitate a exploatarei mediului inasa, datorita conjuncturii efective de fapt, impuse sau sustinute de alti membri ai societatii este impeditat in a-si atinge scopul exista (e.g. este impeditat in a comunica personal cu civilizatii extraterestre prin bruierea transmisiunilor sale).

Incadrarea morala a liberatii scopului prezinta provocari majore. In contextul in care indivizi diferti pot avea scopuri diferte, uneori incompatibile, unde se trage linia ce diferentiaza *competitia corecta* intre acestia de *imoralitate*? Este imoral ca cineva sa previna comunicarea altora cu civilizatii extraterestre? Dar ca cineva sa salveze de la vanatoare animale (care nu ar face parte din societate, deci nu ar fi membri ai grupului intern)? Ori de a ajuta civilizatiile unei planete extraterestre (care din nou nu ar face parte din grupul intern) sa evolueze tehnologic si sa poata respinge eventuale tentative de exploatare a lor (i.e. cucerire) de catre alti membri ai societatii, privindu-i pe acestia din urma de beneficiul unei prazi usoare?. Evident exista situatii albe, situatii negre, situatii gri si situatii despre care nu se poate aprecia incadrarea lor morala. Raspunsul la aceste intrebari va trebui dat si rafinat pe masura ce societatea se confrunta cu situatii concrete de acest gen. Ele trebuie rezolvate si integrate cu respectarea valorilor morale superioare descrise in [4 – [Asupra Moralitatii \(Mircea Digulescu\)](#)].

Totusi, referitor la libertatea scopului autorul afirma:

- **Libertatea scopului nu este morala atunci cand scopul vizat presupune limitarea drepturilor morale ale altor indivizi.** Astfel, chiar daca o parte a populatiei ar putea alege liber si in deplina cunostinta de cauza sa traiasca sub opresiune ori dominare, in schimbul cresterii confortului ori sigurantei, actiunile lor trebuie sub nici o forma sa lezeze capacitatea celor care doresc sa riste luptand ori traind lipsiti de un anumit confort.
- Este imorala ingradirea liberatii scopului prin incapacitarea unei persoane in a-si stabili sau schimba propriul scop.
- In aprecierea moralitatii liberatii scopului privitor la o anumita situatie concreta, se va tine cont de actiunile concrete care ar incalca-o, in special de compatibilitatea lor cu perceptele morale de baza si cele ale momentului. De asemenea, se va tine cont de toate punctele explicitate in sectiunea *Noninterferenta* referitor la aprecierea legitimitatii unui interes;

O societate este cu atat mai libera cu cat mai multi indivizi beneficiaza de libertate a scopurilor (privitor la propriile scopuri) intr-o masura cat mai profunda.

Un om care beneficiaza de *libertatea fizica*, de *noninterferenta*, de *oportunitatea exploatarei mediului* si de *oportunitatea informationala* se numeste suveran.

Un om suveran care beneficiaza de libertatea scopului se numeste liber.

Moralitatea libertatii scopului este legata si de principiul nelimitarii.

Libertatea absoluta

Libertatea absoluta consta in capacitatea individului de a transforma dezideratele imaginatiei sale in realitate prin simplul act de vointa. Ea este cu atat mai pronuntata cu cat amploarea dezideratelor ce pot fi transformate in realitate este mai mare.

Dezideratele la care se refera definita se numesc *fezabile*.

Libertatea absoluta nu reprezinta un temei moral (in masura in care dezideratele nu vizeaza drepturi morale anterior descrise). Cu toate acestea, este preferabil ca societatea sa functioneze de asemenea natura incat libertatea absoluta a fiecarui individ sa fie cat mai ampla.

De remarcat ca dezideratul libertatii absolute, in special adoptat ca scop in sine a servit tiranilor si dictatorilor in demersurile lor opresive. De remarcat ca cei care au trait pana acum nu au atins in mod semnificativ ori durabil libertatea absoluta. De notat este si experienta personala a autorului in care, in contexte de leadership, a avut cel mai mult succes (in sensul de a determina pe ceilalti in a-i urma scopul) atunci cand nu a incercat sa capete putere asupra lor ci s-a focalizat asupra explicarii si urmarii scopului.

Libertatea absoluta deplina este libertatea absoluta in care multimea dezideratelor fezabile cuprinde toate dezideratele imaginabile de individ.

Libertatea absoluta deplina nu exista. Cel putin nu pentru indivizi suficient de imaginativi si categoric nu pentru cei care citesc acest articol. Nu credeti? Considerati urmatorul deziderat: „Vreau sa imi imaginez un deziderat pe care nici eu sa nu am capacitatea de a-l transforma in realitate printr-un simplu act de vointa”.

Mituri si obiectii privitoare la libertate

In incheierea acestei sectiuni, autorul doreste sa raspunda unor posibile obiectii si mituri relativ la ideile prezentate.

Mitul „O astfel de societate libera va fi ineficienta: Fara a fi fortat omul va lenevi si nu intreprinde nimic.”

Un mit destul de comun. In unele variante cuprinde explicit disparitia supunerii fata de autoritate, asemenea echipajului navei Enterprise in episodul Star Trek (The Original Series) „This Side Of Paradise” [24 – [This Side of Paradise \(Star Trek\), Wikipedia](#)].

Raspuns: Nevoia de activitate este proprie omului. Motivati fie de curiozitate, fie de foamea senzoriala, fie de dorinta atingerii unui scop dar chiar si fara vreo motivatie suplimentara, omul este caracterizat de nevoia de activitate. Daca nu credeti, cititi despre marturiile celor care nu au voie sa faca mai nimic – detinuti inchis solitar („solitary confinement”) a caror libertate fizica si de noninterferenta este, in mare respectata si care, in plus, nu au grija hranei zilei de maine pentru tot restul vietii. O buna referinta este [25 – [Voices from the Solitary, Solitary Watch.com](#)], de pilda articolul „This place is nothing more than a torture chamber”. Mai mult, fac apel la cititor sa isi aminteasca de propria copilarie. Va forta cineva sa explorati ori sa va jucati? Autorul insusi tine minte ca, in copilarie, a construit din proprie placere o casuta de lemn in curtea bunicilor sai de la tara. Si destul de rapid. Daca sunteti de o varsta apropiata autorului ori mai tineri, probabil v-ati jucat cu piese LEGO, construind diverse ansambluri pe care imaginatia voastra le-a conceput. Intrebarea este: Ati facut-o fiindca va temeau ca altfel nu veti avea ce manca? Ati facut-o pentru a asigura bunastarea viitoare a familiei voastre? Ati facut-o de tema ca, in caz contrar, ati fi pedepsiti? Indiferent daca v-ati jucat cu LEGO ori cu altceva, aproape sigur raspunsul a fost ‚Nu’. Fara indoiala oamenii ar activa si fara a fi constransi. Evident ca cei care sunt extenuati ar lua o perioada in care s-ar odihni (e.g. pleca in vacanta, petrece timp cu prietenii, familia, dormi, etc.). Perioada asta poate dura chiar 6 luni – 1 an. Dar apoi? Credeti ca vor putea sta fara sa fac nimic tot restul vietii? Existenta ‚consilierilor contra plictiseli’ intervievati intr-o editie a The Daily Show [26 – [The Daily Show, Comedy Central](#)] al caror rol este sa sfatuiasca proaspatii imbogatiti din Silicon Valley ce sa faca sa nu se plictiseasca serveste ca proba a contrariului. De asemenea este evident ca fara un factor motivant puternic (uneori coercitiv), oamenii vor evita joburile neplacute pentru ei (e.g. curator de WC-uri, aplicator de capace pe sticlele de bere, sator de santuri, etc.). Totodata este clar ca, fara a fi constransi, oamenii ar balansa mai bine viata privata si activitatea profesionala (care, in aceste circumstante nu ar mai capata caracter de munca) si ar evita mai des sa se extenueze (desi nu mereu). Astfel, este foarte posibil ca, in anumite domenii intensive, necreative, productivitatea sa scada (e.g. satorul de santuri va sapa mai lent santurile, capsatorul de capace de bere va capsula mai putine pe zi, etc.). Avand in vedere ca, in societatea prezenta, si, cu atat mai mult in cea a viitorului, munca mecanica utila (ba chiar anumite sarcini ce anterior reclamau creativitate – gen administrare baze de date) este preluata aproape complet de utilaje si programe software, prin automatizare, faptul anterior prezinta prea putina relevanta. Mai mult, este cu siguranta compensat de sporirea productivitatii datorate manifestarii mai pronuntate a creativitatii. In plus, eventuala sporire sau diminuare a eficientei nu afecteaza caracterul moral al societatii prezentate. Ci cel mult capacitatea ei de autoprezervare.

Obiectia „Sistemul expus cuprinde niste neclaritati sau chiar inconsecvente.”

In anumite forme, obiectia vizeaza in mod mai specific si explicit neclaritatile ori inconscventele la care se refera.

Raspuns: Neclaritatile sunt inerente unor dispozitii cu caracter general. Explicitarea excesiva a diferitelor scenari prezinta riscul diluării si chiar denaturării esentei. Acolo unde lucrurile sunt neclare, intuitia si dialogul servesc la a umple golurile. Privitor la inconsecvente, aceste se pot referi doar la situatii in care aplicare stricta, categorica si formala a interpretării unui dintre principiile libertatii este incompatibila cu o astfel de aplicare a altuia. Ori aceste situatii se pot trata dupa cum a fost descris, tinand cont si de principiile morale ale *realismului* si *rezonabilitatii*. Mai mult, ceea ce proponentii acestei obiectii adesea vor omite sa admita este ca, indiferent de eventualele lipsuri ale modelului propus, acesta este preferabil celui actual. Faptul ca el nu a tratat suficient de amplu eventualele neclaritati sau inconscvente nu este motiv sa intarzire reformarea realitatii conform a ceea ce este clar din el!

Obiectia „Nu putem permite unor grupuri din societate sa actioneze neingradit. Ar putea deveni periculosi! Cu atat mai putin sa permitem desprinderea acestora de societate!”

Aceasta obiectie poate cuprinde exemple concrete despre ,ce ar putea sa faca’ respectivii, de pilda confectionarea de arme de distrugere in masa si folosirea lor. Cel mai adesea ,respectivii’ sunt priviti sau oricum portretizati ca niste ,salbatici’ nebuni lipsiti de orice simtamant al scopului ori responsabilitatii care caracterizeaza societatea din care faceau parte, si adesea ca fiind reduși mintal. Mai mult, disponibilitatea unora de a valoriza idei (i.e. Meme [27 – Meme, Wikipedia]), cum ar fi cea a libertatii, mai presus de propria lor siguranta ori soarta fizica este de natura sa ii inspaimante pana la groaza pe unii dintre proponentii acestei obiectii.

Raspuns: Temerea ca acestia pot fi periculosi este intemeiata. Adesea ei chiar *sunt* periculosi. Dar cel mai des sunt periculosi doar pentru autoritatea unui regim imoral (nici macar neaparat pentru siguranta fizica a membrilor sai)! Totusi, pe cei care isi intemeiaza autoritatea pe principiul superioritatii lor i-as intrea: Pot ajunge niste ,brute salvatice’, ,reduși mintal’ sa prezinte o amenintare pentru ei? Pentru cei care cred ca aceea care se desprind pot deveni periculosi in alt fel (e.g. pentru moralitate), pot sa subliniez doar urmatoarele: ei provin din societate; au copilarit in societate si au cunoscut-o in suficienta masura. Astfel, ei incorporeaza si perceptia sumei elementelor ce definesc societatea, a valorilor si experientelor ce o caracterizeaza. Ori, cum foarte bine zicea personajul fictional Picard in episodul Star Trek TNG „Emergence” [28 – Emergence, Star Trek The Next Generation], „Daca experientele noastre au fost onorabile, oare nu ne putem increde ca si produsul sumei acestor experiente este, de asemenea onorabil?”. Mai mult, istoriceste scindarile s-au produs in ciuda opozitiei autoritatii, uneori (adesea) ducand la efecte benefice. Biserica s-a scindant in cultul catolic, protestant si ortodox si ulterior in multe altele. Masoneria regulara (engleza) a dat nastere celei Continentale, reprezentata de Grand Orient de France [29 – Grand Orient de France, Wikipedia] la care cei dintai se refera ca „iregulara”. Commonwealth-

ul Marii Britanii s-a scindat in state independente (un exemplu ar fi Statele Unite ale Americii). Astfel, scindarea este nu doar inevitabila ci, adesea si benefica, reprezentand modul prin care evolutia cunoasterii si moralitatii se manifesta in contextul existentei ‚vechilor repere’.

Mitul „Acest gen de libertate este imposibil de atins in practica. Nevoia de putere si control este proprie omului si ar compromite orice astfel de tentativa.”

Uneori obiectia mai cuprinde si completari ca „Orice societate degeneraza intr-o oligarhie” sau „Peste tot peatele cel mare mananca peatele cel mic”, etc..

Raspuns: In primul rand, acest gen de libertate exista deja, in buna masura! Elitele politice ale societii actuale (e.g. cea vestica), unele cu altele, puteti fi convinsi ca nu isi incalca nici libertatea fizica, in mare nici cea de interferenta (conflictele intre ele avand consecinte modeste si fiind cat mai rapid aplate) si beneficiaza categoric de oportunitatea exploatarei mediului si cea stiintifica (cel putin privitor la stiintele exacte). Astfel, membrii lor pot fi numiti suverani. Este adevarat ca pentru intretinerea libertatii lor se folosesc adesea de ingradirea imorala a libertatii altora (e.g. a cetatenilor obisnuiti), dar se poate sa considere despre acestia din urma ca nu ar face parte din *grupul interior*. Ceea ce le lipseste totusi in cea mai mare masura elitelor politice ale momentului este libertatea scopului: asemenea organismelor preistorice, ori a unui copil mic imatur, scopul lor primordial este prezervarea si sporirea puterii lor, dorind sa isi asigure libertatea absoluta cat mai mare, eventual deplina. Nefiind capabile sa vada dincolo de imperativul supravieturii autoritatii lor, nedorind si nestiind sa abandoneze vechile repere ale puterii, sigurantei si relevantei pe care s-au bazat pana in prezent, si mai mult, nefiind dornice sa reflecteze in suficienta masura asupra realitatilor stiintifice si morale, autorul apreciaza despre acestea ca sunt lipsite de capacitatea de a-si formula propriul scop si de a-l revizui in timp. Astfel, desi sunt suverani, membrii elitei politice actuale nu sunt liberi. Cu atat mai putin fericiti (subiectiv vorbind) avand in vedere tumultul si amenintarea permanenta de a-si pierde autoritatea asupra oamenilor de rand. Mai mult, libertatea lor este bazata pe un model nesustenabil, instabil si efemer, dupa cum este discutat in continuare.

Obiectia „Elitele politice ale momentului sunt suficient de puternice sa preintampine orice revolutie si, in curand, vor infrange toata rezistenta, vor deveni autosuficiente, si modelul lor social va prevala.”

Uneori obiectia poate propune si niste argumente in sustinerea tezei, precum reducerea numarului de indivizi necesari unei armate, concentrarea fortei militare in mainile a tot mai putini oameni, etc..

Raspuns: Modelul social propus (si cautat a fi impus) de elitele actuale se bazeaza pe supunerea si controlul altor *indivizi*. Autorul crede ca acestea isi trag un fel de satisfactie infantila din puterea lor de a supune si perverti vointa altora, poate ca o reasigurare a propriei sigurante si hranire a egoului personal. In contextul in care

gradul de automatizare prezent face (ori va face in scurt timp) activitatea fizica ori indezirabila a omului aproape inutila, aceste satisfactii infantile pot fi singurul temei pentru care elitele „tin cu dintii” de prezervarea actualei ordini sociale. Siguranta si-o pot asigura facilitand tranzitia pasnica, organizata catre o societate libera. La fel si satisfacerea nevoilor organice ori de cunoastere. Singura care ar avea de suferit ar fi mandria constiintei puteri lor abuzive asupra altor *indivizi*. Si subliniez: indivizi! Caci fata de alte forme de viata inferioare (e.g. animale) aceasta s-ar putea prezerva. Trastura celor ,oprimati’ de a fi indivizi si nu doar o ,subspecie’ este astfel esentiala. Ori in situatia in care ele infrang definitiv ,opozitia’ momentului, nimicind-o sau distantandu-se atat de mult fata de ea incat sa ajunga la nivelul de supra-specie, dispare insasi acea categorie de indivizi necesari satisfacerii acestei nevoi a lor. Asa ca, atunci, daca vor continua sa doreasca prezervarea actualului model, le va ramane doar sa se intoarca unul impotriva altuia pentru a restabili o ierarhie de putere cu care sunt familiari. Astfel, in scurt timp s-ar ajunge in aceeasi situatie ca cea prezenta, doar ca populata de alti ,actori’. Acest argument serveste la a demonstra ca o societate libera este nu doar fezabila, cat si inevitabila, fiind doar o chestiune de timp. Si eventual de stabilire a cui o apuca (personal ori prin descendentii biologici). Mai mult, privitor la infaptuirea modelului social actual in prezentul context, cu folosirea mijloacelor prezentului, aceasta este deopotriva nefezabila. Constructul bazat pe intimidare si cooptare in ierarhie reclama o crestere exponentiala a populatiei de „scalvi”, fapt care este nesustenabil de resursele acestui Pamant. Astfel, chiar daca elitele politice ilegitime ale momentului ar ajunge sa ,controleze Planeta’, acest lucru tot nu ar preveni revolutii si schimbari sociale.

Mitul „Intr-un societate libera, nu as putea sa fac o parte din lucrurile pe care mi-as dori sa le fac fiindca altii nu ar consimti la ele.”

Obiectia, adesea ridicata doar in gand, fara a fi verbalizata (chiar daca adesea descoperirea ei este indusa de cei care au interes in acest sens) reprezinta unul din motivele pentru care unii indivizii sunt reticenti in a-si asuma riscurile si costurile ocazionate de promovarea libertatii.

Raspuns: Chiar si pentru cele mai neobisnuite ori deviante dorinte, proponentii acestei obiectii ar fi surprinsi sa afle cat de multi indivizi exista care ar fi dispusi si dornici chiar sa ii ajute sa le infaptuiasca, ori sa suporte efectele lor. Autorul insusi poate relata din propria experienta exemple de astfel de lucruri care pentru unii ar putea fi catalogate drept neobisnuite ori deviante si indivizi dornici sa le traiasca.

O chestiune controversata

Inchei aceasta sectiune supunand atentiei o chestiune mai controversata: Anume cat de moral este pentru o persoana sa incalce libertatea altuia in scopul de a face ,bine’. In cele mai multe cazuri este evident ca dorinta de ,a face bine’ nu justifica sub nici o

forma vreo incalcare a libertatii, dictonul religios „Drumul spre Iad este pavat cu bune intentii” fiind deosebit de aplicabil. Totusi, in cel putin o situatie, lucrurile sunt mai nuanstate. In cazul in care incalcare a libertatii, pe o durata limitata, se impune ca cel caruia i se incalca sa *inteleaga* anumite lucruri pe deplin, pe care altminteri nu le-ar putea aprecia corespunzator. Astfel, desi pe moment el poate fi revoltat de incalcare a libertatii la care este victima, pe viitor poate el insusi sa ajunga sa fie bucuros ca ea s-a produs, dandu-si astfel, intr-un fel, consimtamantul ‚post-factum’. Argumentul poate fi generalizat la orice incalcare a libertatii pe care, ulterior, victima o saluta si la care consimte liber si informat post-factum. Intrebarea este deschisa, autorul avand urmatoarele ganduri privitor la ea:

- Orice astfel de incalcare trebuie obligatriu sa vizeze un obiectiv la care victima, pe are victima, ulterior, sa il aprecieze si la care sa consimta;
- Incalcare a trebuie sa fie limitata strict la ceea ce este necesar pentru atingerea obiectivului;
- Incalcare a trebuie sa fie limitata in timp, fara ca intinderea ei sa fie excesiva, admitand si rezultatul in care victima nu percepe ori nu este interesata de obiectivul vizat;
- Incalcare a se produce ‚pe riscul’ celui care o infaptuieste, aceasta suferind consecintele comiterii respectivei imoralitati, inclusiv exercitarea eventualelor drepturi de actiune punitiva ale victimei, chiar daca aceasta a ajuns sa perceapa valoarea obiectivului sau chiar sa il aprecieze;
- Consimtamantul post-factum al victimei este singurul care poate inlatura caracterul imoral al faptei.

Desi cu caracter descriptiv nu prescriptiv, autorul apreciaza ca si doar aceasta sectiune poate servi infaptuirii in realitate a dezideratului libertatii, in temeiul idei cum ca „oamenii, odata ce reusesc sa inteleaga si sa articuleze suficient de bine ceea ce vor, in mod inevitabil il vor obtine”.

INFAPTUIREA LIBERTATII

Este destul de aparent ca oricat de libera ar fi o societate in realitate, este improbabil ca ea sa ajunga sa indeplineasca 100% conditiile descrise mai sus, ori ca toti indivizii sa se comporte tot timpul cu o buna credinta ireprosabila, trecand peste orice slabiciuni umane.

Avand acestea in vedere, se impune discutarea unui cadru *prescriptiv* al libertatii. Acesta poate fi privit ca o colectie de reguli pe care un grup ori o autoritate cu suficienta putere (e.g. societatea in ansamblu) le dispune (i.e. similar cu legi) si a caror respectare are o impune. Scopul cadrului prescriptiv este facilitarea ori accelerarea tranzitiei societatii catre una libera. Astfel, continutul efectiv al acestuia depinde de realitatea concreta a societatii pe care o vizeaza, de fluxurile de putere din cadrul ei, de contextul natural, de distributia capacitatilor intelectuale si virtutilor morale in randul

membrilor sai precum si de starea de fapt militara.

Cadrul prescriptiv al libertatii trebuie sa tina cont de urmatoarele realitati:

- Un text prescriptiv, chiar si adoptat de cele mai inalte foruri si la care toti membrii societatii declara ca adera, ramane doar un text. El, de la sine, nu genereaza respectarea semnificatiei continutului sau. Astfel, fara un cadru corespunzator, o lege sau chiar o constitutie buna ramane doar un text interesant.
- Oamenii de buna credinta, care intern adera la moralitatea libertatii si o doresc, dupa ce s-au desavarsit intelectual si spiritual pe sine suficient de mult, inconjurati de alti asemenea oameni ar ajunge sa functioneze asemenea unei societati libere in aproape orice cadru prescriptiv, si chiar in absenta acestuia. Daca nu credeti, fiind adeptii viziunii conform careia, fara o autoritate bazata pe forta oamenii ,s-ar omori pe strada pentru o bucata de paine sau cele mai neinsemnate motive’, va invit sa faceti urmatorul experiment mental: Imaginati-va ca, de maine, cadrul legal in locul in care traiti ar fi abolit. Ce ati face? Ati cauta sa dati in cap la altii sau sa va protejati de un astfel eventual comportament al lor? Mergand si mai departe: Imaginati-va ca dumneavoastra ati fi *singurul* fata de care cadrul legal este suspendat; toti ceilalti avand obligatia sa il respecte. Ce ati face in acest caz? Ati incepe sa atacati ca un nebun oameni pe strada? Mai mult, cu exceptia poate a unor razbunari pentru imoralitati anterior suferite, ati cauta sa folositi puterea nou descoperita pentru a face mai degraba bine sau mai degraba rau? Si daca dumneavoastra v-ati comporta astfel, de ce alti oameni evoluati, de buna credinta ar proceda diferit?
- Vor exista in permanenta indivizi nemultumiti. Nemulțumirea unora dintre ei poate viza isasi sistemul social. Ea poate izvari din lipsa de dezvoltare intelectuala ori morala, din pierderea unui statut ori beneficiu anterior detinut (ori percept ca ar fi detinut intr-un alt sistem) sau poate viza chiar esenta sistemului liber. Unii dintre acesti indivizi ar putea dori dizolvarea sistemului societatii libere. Unii dintre acestia din urma ar putea chiar infaptui acte in rezolutia acestui deziderat. Este de apreciat ca astfel de cazuri vor fi totusi din ce in ce mai rare, mai izolate si mai putin intense cu cat sistemul este mai liber si exista de mai mult timp.
- Oamenii capabili si potriviti sa functioneze intr-o societate libera este necesar sa indeplineasca anumite exigente cognitive personale (e.g. tarie de caracter) cum ar fi cele descrise in sectiunea „Premize cognitive” din [3 – Asupra Moralitatii].
- Unii indivizi de buna credinta vor avea momente de abatere de la moralitate, cauzate in principal de slabiciunile umane, dar posibil si de oricare din celelalte motive discutate in [4 – Asupra Moralitatii (Mircea Digulescu)]. Este important ca acestia sa fie corespunzator diferentiati de categoria celor de mai sus, ei putand fi sau deveni promotori ai unei societati libere, in ciuda abaterii izolate de la moralitate.
- In decursul tranzitiei de la o societate autoritara la una libera, in special in cazul in care se intampina rezistenta din partea fostelor autoritati ori a unor grupuri

externe influente militar ori economic, este posibil ca stadiul intermediar sa fie caracterizat intr-o masura mult mai mica drept ‚societate libera’ decat cel intermediar. Este important ca moralul si coeziunea populatiei sa fie sustinut pe parcursul acestei etape. Increderea lor in sinceritatea urmarii dezideratului final al societatii libere de catre grupul ce detine puterea precum si vointa lor de a il sustine si de a ramne fideli scopului final al libertatii este vitala. Mai ales atunci cand intinderea temporala a stadiului intermediar este incerta.

Inainte de dispunerea oricarui cadru prescriptiv cu scopul de a transforma o societate intr-una libera, membrii grupului care detine puterea de a-l impune ar face bine sa reflecteze mult si profund asupra motivelor pentru care vor sa faca asta. In speta ei ar trebui sa ia in calcul:

- Unii oameni prefera sa traiasca o viata dirijata, sub ‚protectia’ unei influente de tip parental. Chiar daca ocazional le place sa se planga de faptul ca nu ar fi suficient de liberi (o categorie de oameni chiar trangandu-si satisfactie enorma din a se plange de circumstante externe lor), s-ar putea ca ei sa isi doreasca la modul cel mai sincer sa duca o existenta simpla, lipsita de complicatii si riscuri prea mari in care daca cel care dispune ce sa faca ei dispune astfel incat anumite nevoi (e.g. de deficit) ale lor sa fie satisfacute, este tot ce isi doresc.
- Unii oameni s-ar putea sa prefere o existenta nelibera fata de riscul ca siguranta ori confortul lor (ori al familiei) sa fie compromis. Acestia nu vor fi deloc multumiti de izbucnirea unui conflict, chiar si pentru libertate si, pana la incheirea lui vor privi cu resentiment pe cel care l-a declansat, chiar daca ulterior (daca au supravietuit) vor fi incantati de rezultate.
- Unii oameni dintre cei se care declara promotori ai libertatii, prefera in fapt sa se limiteze la a discuta despre infaptuirea libertatii, lucru care le face placere, imprumutand elemente ale unora din cei de mai sus.
- Unii oameni pot fi, in mod real neinteresati de libertate si mult mai interesati de puterea si confortul lor personal. Acestia totusi sunt din ce in ce mai rari.
- Chiar si dupa castigarea liberatii, multi oameni (in special majoritatea covarsitoare ale celor mai putin virtuosi cognitiv) ar putea alege sa faca cu totul altceva cu puterea nou descoperita conferita de libertate decat membrii grupului promotor se asteptau ori sperau. In speta, ar putea alege sa renunte la ea, chiar cautand cu disperare o ‚figura parentala’ care sa serveasca drept ghidul vietii lor cu care au fost obisnuiti pana atunci.

Acestea fiind spuse, reiterez ideea corelarii continutului cadrului prescriptiv cu realitatea factica existenta in teren. Idei efective, aferente unei serii de situatii concrete, in mare masura de *managementul schimbarii*, in deosebi *managementul schimbarii culturale*, ele fiind prezentate in partea a doua a acestui demers intitulata „Strategia de infaptuire a unei societati libere si democratice”.

Cateva idei notabile sunt enuntate mai jos:

- Rolul principal al actiunilor prescrise de cadrul este ca ele sa conduca la educarea membrilor societatii in spiritul libertatii. De remarcat – foarte important

–, ca unii oameni nu invata pana cand sufera efectiv niste consecinte neplacute (adesea neacordand nici macar atentia ori interesul necesar intelegerii a ce anume este inadecvat in comportamentul lor). Spre exemplu, in experienta autorului din cadrul unei sesiuni de training de negociere in care s-a jucat, pe echipe, o varianta a delimei prizonierului iterata [[30 – Prisoner's Dilemma # The iterated prisoners' dilemma, Wikipedia](#)], cand echipa sa a cooperat in primele 7 din 8 dati pe cand partenera sa a ,tradat' (a ales nivelul de siguranta) de fiecare data in aceste 7 dati ilustreaza acest lucru. Daca dupa a doua sau a treia runda s-ar fi demonstrat celeilalte echipe conscintele comportamentului sau (demonstrat la nivel psihologic, emotional – rational fiind deja constineti de posibilitatile noastre de actiune si de implicatiile lor), cu mare probabilitate restul jocului ar fi decurs altfel, ducand la un rezultat superior pentru ambele parti. O alta experienta personala a autorului, in care o fata, la sfatul sau, a purces la a-i atrage atentia unei prietene cu privire la inadecvarea comportamentului ei si a importanteii pe care respectiva o acorda acestuia, prin a nu-i raspunde la telefon in primele 16 ore ale unei zile in care cea de-a doua avea nevoie de ea, soldata cu rectificarea comportamentului reclamat si intarirea relatiei de prietenei serveste ca inca un exemplu al tezei anterioare. De remarcat ca cei mai multi dintre cei care, anterior actiunilor educative (uneori neplacute), aveau un comportament imoral, ca urmare a interventiei ajung sa acorde suficienta atentie si interes analizei sale incat sfarseasca prin a adera la moralitate din convingere sincera, si de teama unei pedepse.

- Rolul secund al actiunilor prescrise este ca ele sa diminueze ori sa elimine complet capacitatea indivizilor de a se opune ori intarzia materializarea unei societati libere. Aceia care nu pot fi educati in timp util trebuie ca, pana cand educatia se produce, sa fie incapacitati ori demotivati in a se opune infaptuirii unei societati libere. Cu cat pericolul prezentat de ei este mai mare, cuplat cu inversunarea in opozitia manifestata pentru evolutia spre libertate, cu atat masurile luate trebuie sa fie mai drastice. Autorul nu ar considera excesiva, in contextul unei societati pradate de benzi mafiotie inarmate si influente in care „sustinerea ori aderarea la un grup mafiot organizat se sanctioneaza cu incapacitarea”. Nu ar gasi excesiva nici masura ca toti cei care participa, tolereaza sau nu denunta activitile grupului, fara un motiv intemeiat, sa fie sanctionati cu aceeasi pedeapsa. Asta chiar daca sunt rude ori membri de familie ai mafiotilor. Chiar daca erau minori (dar cu discernamant) la respectivele date. Tot neexcesiva ar gasi si dispunerea eutanasierii respectivilor mafioti criminali, ca masura de siguranta, daca riscul prezentat de ei este foarte mare si alte masuri de incapacitare ar fi dificil ori prohibitiv de costistior de infaptuit. Sacrificiul involuntar al celor care, datorita propriilor slabiciuni morale si intelectuale nu au putut fi educati in timp util va fi deplans si onorat de generatiile viitoare. Bineinteles, cu cat o societate evolueaza mai mult spre una libera, cu atat astfel de masuri se imblanzesc, devenind chiar doar amintiri ale unor vremuri trecute. Chiar si pentru aceleasi fapte, intr-o societate libera pedeapsa (maxima) prevazuta este mult mai mica tocmai fiindca producerea lor nu risca sa submineze demersul de reforma sociala si, ca atare, rolul pedepsei

fiind mult mai mult educativ decat punitiv ori descurajant („deterrent”).

- Rolul tert al actiunilor prescrise este confirmare („reenforce”) psihic valoarea cadrului moral in mintea indivizilor. Astfel ei trebuie sa continue sa il resimta ca just si preferabil. Feedbackul pozitiv (de pilda prin comunicarea constata a beneficiilor concrete, exemplificate ale societatii libere) privitor la comportamentul lor moral si consecintele sale este vital. De asemenea, in acest context, in functie de gradul de evolutie intelectuala si de circumstantele concrete de fapt, anumite drepturi la actiuni punitive (de mai mica ori mai mare amploare) trebuie rezervat victimelor imoralitatilor, astfel incat acestea sa nu se simta nedreptatite, similar fratelui cel mare din pilda religioasa a fiului ratacitor. Evident este de preferat ca acestea sa ajunga sa isi ‚ierte’ agresori (i.e. sa nu resimta nevoia interna de retributie), in masura in care acestia justifica asa ceva, actiunile dispuse in acest caz avand in un rol pur educativ. Totusi este important (vital chiar) ca victimele sa dispuna de puterea efectiva, reala de a exercita acest drept, astfel incat ele sa nu se teama de fostii lor agresori, nici sa manifeste un exces de zel justitiar ori compulsiv la repetitie fata de altii membrii ai societatii. Daca acestea pot fi servite adecvat doar de aplicarea unor tratamente punitive agresorului, acestea trebuie dispuse chiar daca victima declara sau prefera ca ar dori sa fie evitate.
- Cu cat o societate este mai libera, cu atat rolul cadrului prescriptiv este de a servi la a elucida anumite neclaritati si a repara efectele rarelor imoralitati decat a dispune actiuni preventiv-corective ori de natura militara.

Inchei aceasta sectiune comunicand trairea autorului, care se simte dator fata de miliardele de ani de evolutie a vietii, in care organismele se „inghiteau” unele pe altele fara vreun scop, fata de milioanele de ani de brutalitate a ‚legii junglei’, fata de miile de ani de oprinare si ingradire a autoritatii de catre autocrati imaturi precum si fata de toate organismele care si-au sacrificat (uneori voit) viata lor ori nu au lasat descendentii biologici care sa ajunga sa traiasca in prezent pentru ca autorul sa traiasca acum,... fata de toate acestea autorul se simte dator sa isi aduca contributia in a asigura si precipitarea realitatea unei societati libere, in care astfel de sacrificii sa reprezinte amintiri ale unui trecut indepartat ce nu vor mai fi niciodata necesare!

DINCOLO DE LIBERTATE

Inainte de incheiere tin sa aduc cateva precizari referitor la „ce poate face un individ cu libertatea sa”. Discutiile despre cum individul trebuie sa aiba posibilitatea reala de a se ‚scinda’ de societate poate, la o privire superficiala, sa creeze impresia ca societatea libera imaginata de autor ar fi caracterizata prin numeroase astfel de scindari sau de o raceala si formalism pronuntat al membrilor sai.

Ori acesta nu trebuie sa fie deloc cazul! Existenta unui drept, ori a unei capacitati nu

impune obligativitatea exercitarii acestora. Autorul isi manifesta chiar speranta – si increderea – ca intr-un viitor, nu prea indepartat, omenirea sa ajunga sa conlucreze unitar, voluntar facand ca legaturile de comunicare dintre indivizi sa duca la asemanarea dintre Pamatul populat de miliarde de oameni si un creier uman alcatuit din miliarde de neuroni. Astfel, scopurile fiecaruia ar ajunge sa se regaseasca in scopul comun, contributia fiecaruia la atingerea acestuia fiind deopotriwa voluntara cat si fara de importanta pentru a fi masurata de vreun individ. Bineinteles, si atunci principiile libertatii (inclusiv a oportunitatii de a se desprinde de societate) raman valabile. Cei care ar ramane pentru a face parte din acest ansamblu ar face-o fiindca asta este ceea ce individual si doresc, pastrandu-si capacitatea ca atunci cand doresc altceva sa faca altceva. Este vital de subliniat caracterul voluntar al participarii fiecarui individ intr-un asemenea sistem. In situatia in care unii indivizi nu sunt inca, intelectual ori spiritual suficient de evoluati, ori nu sunt dorinici de asa ceva, presiunea colectivului asupra conformarii lor ar putea fi perceputa ca ingerenta ilegítima, abuz de putere si, in unele cazuri, poate duce chiar la prabusirea intregului ansamblu.

Iata totusi cateva idei de aventuri in care umanitatea (ori o parte a ei) s-ar putea lansa, beneficiind de puterea conferita de o eventuala astfel de unitate:

- Explorarea spatiului extrasolar si a Universului si stabilirea de contacte cu civilizatiile extraterestre;
- Avansarea pe scara Kardashev [31 – [Kardashev scale, Wikipedia](#)] a dezvoltarii tehnologice a unei civilizatii de la „aproape Tipul I” la Tipul I, Tipul II, Tipul III ori mai departe, ducand posibil la constructia de sfere Dyson [32 - [Dyson sphere](#)], ori creiere Matrioshka [33 – [Matrioshka brain, Wikipedia](#)];
- Dezvoltarea tehnologiei pentru „upload-ul constiintei” [34 – [Mind uploading, Wikipedia](#)], ducand la extinderea pronuntata a duratei de viata a omului si a capacitatilor sale de a explora Universul;
- Descoperirea de modele de calcul ce depasesc ca putere masina Turing [35 – [Hypercomputing, Wikipedia](#)] precum si a fenomenelor naturale care le pot facilita;
- Folosirea unor capacitati computationale grozave pentru a crea simulari atat ale Universului timpuriu cat si ale consecintelor alegerii anumitor variante ale deciziilor cu care umanitatea se poate confrunta pe viitor. In acest fel, cunoasterea poate avansa enorm fara a fi necesara calatoria efectiv prin interg spatiul cosmic. Iar simulările create pot poate ajunge in timp, la un nivel de sofisticare atat de amplu incat sa continua simulari ale unor forme de viata, poate chiar ale unora suficient de complexe incat sa se asemene oamenilor din zilele noastre;
- Determinarea sortii finale a Universului pe care il cunoastem [36 – [Ultimate fate of the Universe, Wikipedia](#)], si cercetarea existentei unor Universuri „paralele” in care umanitatea s-ar putea refugia daca va dori [37 - [Multiverse](#)];
- Cercetarea valori de adevar a ipotezei realitatii simulate [38 – [Simulation argument, Wikipedia](#)], si aprecierea modului in care descoperirea cum ca Universul este in fapt sau e probabil sa fie o simulare facuta de o civilizatie

„post-umana”, in mare externa lui, ar afecta scopurile ori comportamentul umanitatii.

Pe langa acestea, fara indoiala multe altele asteapta sa fie descoperite pe masura ce cunoasterea si intelegerea realitatii inconjuratoare sporeste, deschizand variante care sunt acum inca de neimaginat.

INCHEIERE

Doresc sa inchei acest articol un apel personal adresat cititorului si un indemn la a parcurge, macar odata, textul unui discurs istoric.

Apelul:

„Dragi cititori, va indemn sa profitati de ocazia lecturii acestui articol pentru a va ingadui un moment de reflectie, in care sa apreciati cat de importanta este pentru voi libertatea! Cat de important este ca voi sa beneficiati de ea, ca prietenii ori copii vostrii sa beneficieze de ea. Apoi acordati un moment gandindu-va la ce ati dori, ce ati fi dispusi si ce ati putea face chiar voi pentru a sprijini si grabi infaptuirea ei. Pentru aceia dintre voi care se gandesc ca sunt mici, prea marunti in a se impotrivi unor adversari atat de formidabili, vreau sa va spun ca suntem toti pe atat de mari pe cat noi insine ne ingaduim sa credem ca am fi. Iar aceia despre care voi credeti ca ar fi mari si puternici, sa stiti ca ei au doar atata putere pe cata mintea noastra le atribuie. Realizati ca puterea suntem noi, ca ea rezida in adevar, libertate, dreptate si toleranta si ca acestea sunt singurele premize care genereaza putere! Constientizati cat de neajutorati sunt cei care, asemenea unui copil razgaiat, se opun acestora din ciuda... Realizati ca puterea celor pe care odinioara ii considerati mari a disparut si ca vorbele si amenintarile lor sunt asemenea cettii risipite de soare intr-o zi calduroasa de vara; ca ele nu au cum sa va atinga, asa cum nici gaina nu poate atinge norii, oricat de tare ar zbiera! Sigur, va puteti, gandi, ‚dar daca totusi esuam?’, ‚la ce riscuri ma expun pe mine si pe cei dragi?’. Si aveti dreptate sa va ganditi asa. Riscurile unei asemenea incercari sunt formidabile. Dar ele sunt mult mai putin grave decat soarta care ne asteapta daca acum, cand AVEM puterea nu actionam. Vreti ca noi ori copii nostrii sa petrecem ultimele clipe ale vietii ingramaditi asemenea unor pui in ferma ori a unor vaci la abator, stiind ca pentru totdeauna noi si urmasii nostrii vom fi servit ca specimene cu care stapanii nostri sa faca dupa cum poftesc si gandindu-ne la ceea ce ar fi putut fi daca...? Gandindu-ne la cum am fi putut trai liberi, lipsiti de griji ori frica daca doar am fi incercat...? V-ati putea resemna cu gandul ca atunci cand ati avut puterea ati irosit-o si ca acum ati da orice sa mai aveti odata acea sansa? Sigur, unii puteti spune, puteti crede chiar, ca prin supunerea voastra oarba si ajutorul dat stapanilor le puteti castiga bunavointa si ca acestia or sa va crute, ori ca asemenea Kaposilor din lagarele naziste au sa va tina pe vecie ca cei dintai dintre sclavi. Bai mai mult, unii puteti indrazni a spera ca aceia care va tin acum supusi vointei lor vor face

vreodata din copiii vostrii egalii lor, asa cum ei va lasa a crede. Pe acestia, va implor, nu va lasati imbatati de fantoma iluzorie a sperantelor desarte. Ce va face a crede ca cei care detesta adevarul si dreptatea vor onora si cea mai mica intelegere cu voi? Daca aveti ochi de vazut vedeti ce s-a ales de toti aceia care s-au increzut in asemenea vorbe de-a lungul istoriei, chiar si a celei mai recente, unii afland valoarea cooperarii lor muscand tarana. Daca va amgiti singuri, justificand ezitarile voastre ca aparandu-va copiii de pericole pentru ca macar ei sa duca o viata confortabila, ganditi-va si doar la atat: Daca copiii vostri vor cauta sa aiba, asemenea mie, libertate mai presus de orice confort ori siguranta? Daca viata confortabila lipsita de orice urma de vointa proprie pe care o aveti in plan pentru acestia este pentru ei un iad la fel de arzator ca oricare si pe care il vor respinge, daca vor putea, chiar si cu pretul vietii? Ce veti fi realizat atunci? Si apoi de ce sa cereti, de ce sa cersiti ceva ce vi se cuvine si ce va sta in putere sa luati singuri... si intr-o masura mult mai mare chiar? Oare vreti cu adevarat sa schimbati fericirea libertatii pe speranta supravietuirii? Caci sta in puterea voastra... a noastra, a fiecaruia si a tuturor deopotri sa fim liberi. Nu avem nevoie sa cerem voie nimanui si nici sa infrangem pe nimeni. Puterea celor care, prin viclesug si intimidare ne-au orbit in a vedea ceea ce ne sta cu adevarat in putinta a disparut deodata ce i-am vazut asa cum sunt. Acestora, celor care pana acum au privit adevarul si dreptatea alaturi de libertate si toleranta cu dezgust, ura si frica, vreau si lor sa le adresez cateva vorbe: Lasati deoparte teama si inversunarea in a insista sa va impuneti voia prin frica si intrigi! Abandonati pornirea distructiva de a submina libertatea sociala si aceasta va va primi cu drag! In timp, veti vedea ca ura si resentimentele de care va temeti atat de tare nu vor fi fost, caci ele nu isi au locul fata de acela care, asemeni unui copil speriat face tot ce-i sta in putere pentru a supravietui. Vetii avea, in sfarsit, siguranta existentei voastre in perpetualitate, la care ati tanjit atat de lung. Vetii descoperi ca puteti avea putere si intr-o societate libera, ba poate chiar mai mult de cum aveati odata, inainte, caci acum veti liberi sa aveti si propriul scop, de voi stabilit. Renuntati la caile voastre violente acum, caci atunci cand oamenii va vor fi vazut asa cum sunteti de fapt, puterea pe care odata o aveati va fi disparut deja! Dragi cititori, fara a privi cu ura pe aceia care nu inteleg sa se alature unei societati libere si ba din contra incearca a o submina, va indemn sa nu lasam toleranta si intelegerea care atat de meritoriu ne caracterizeaza sa ne impiedice in a oprii pe cei care asemenea unui copil incapatant refuza sa isi schimbe calea si sunt capabili de atat de mult rau. Acest tipar de nedreptati si abuzuri ce a caracterizat societatea ultimilor ani nu poate continua. El trebuie sa se opreasca. Acum! Fiecaruia ne sta-n putinta sa sustinem libertatea: Aceia care care au trecut sa prezinte libertatea asa cum poate fi, pentru ca toti sa inteleaga cat de frumoasa e si cat aproape este infaptuirea ei, sa o faca! Aceia care pot gandi cai si mijloace pentru ca societatea libera sa fie infaptuita, sa o faca! Aceia care pot sustine efectiv, din pozitiiile lor, schimbari ale puterii in societate de natura a favoriza libertatea, sa o faca! Aceia care primesc un ordin ilegal ce deserveste libertatea, sa nu se supuna lui! Daca au posibilitatea sa il ignore, sa o faca! Daca au posibilitatea sa se prefaca ca si cum i-ar da curs dar in fapt sa nu il execute, sa o faca! Aceia care ii pot sustine in alt mod pe cei ce se pun in slujba promovarii libertatii, sa o faca!. Nu va cer sa faceti ceea ce nu va sta in putinta. Tuturor ne sta in putinta sa cercetam si sa gasim pe cei care, cu

adevarat valorizeaza libertatea pentru esenta ei morala - si nu pentru foloasele pe care eventual aceasta le-ar putea aduce lor. Nu va cer nici sa ascultati mie si nici sa va amintiti de mine! Chiar daca as fi primul al carui trup sufera de pe urma dedicarii atat de puternice a spiritului cauzei libertatii, nu cautati a va intrista pentru asta, caci spiritul va fi bucuros sa stie ca infaptuit tot ce i-a stat in putinta pentru a servii o cauza in carei infaptuire crede asa tare. Cu atat mai mult se va bucura sa stie ca a servit bine cauzei libertatii si ca macar prin acest articol a reusit sa va inspire – nu sa va sacrificati – ci sa aveti curajul sa faceti cum va dicteaza constiinta in toate clipele vietii voastre!”

Discursul: „Give me liberty, or give me death”, Patrick Henry, in care se regaseste si citatul motto al acestui articol. Discursul poate fi consultat in intregime aici: [[39 – Give me Liberty or Give me Death, Patrick Henry, Yale](#)].

Referinte

- [1] — *Mircea Digulescu (2012 Mai) – Asupra Puterii* - <http://reflectii-despre-societate.blogspot.ro/2012/05/asupra-puterii.html>
- [2] – *Wikipedia, The Free Encyclopedia – Rationale for Iraq War* – http://en.wikipedia.org/wiki/Rationale_for_the_Iraq_War
- [3] — *Mircea Digulescu (2012 Ian) – Asupra Democratiei* - <http://reflectii-despre-societate.blogspot.ro/2012/01/asupra-democratiei.html>
- [4] – *Mircea Digulescu (2012 Nov) – Asupra Moralitatii* - <http://reflectii-despre-societate.blogspot.ro/2012/11/asupra-moralitatii.html>
- [5] – *Wikipedia, The Free Encyclopedia – History of the Earth* – http://en.wikipedia.org/wiki/History_of_the_Earth
- [6] – *Wikipedia, The Free Encyclopedia – Panspermia* – <http://en.wikipedia.org/wiki/Panspermia>
- [7] - *Wikipedia, The Free Encyclopedia – Organelle # Eukaryotic organelles* – http://en.wikipedia.org/wiki/Organelle#Eukaryotic_organelles
- [8] - *Wikipedia, The Free Encyclopedia – Provirus* - <http://en.wikipedia.org/wiki/Provirus>
- [9] - *Wikipedia, The Free Encyclopedia – Lawrence Kohlberg’s stages of moral development # Post-Conventional* - http://en.wikipedia.org/wiki/Lawrence_Kohlberg's_stages_of_moral_development#Post-Conventional
- [10] – *BBC News – Primitive society not driven by war (2013, Jul)* - <http://www.bbc.co.uk/news/science-environment-23340252>
- [11] – *Bob Holmes – Vendettas not war? Unlocking why our ancestors killed – New Scientist (2013 Jul)* - <http://www.newscientist.com/article/dn23895-vendettas-not-war-unpicking-why-our-ancestors-killed.html#.UiG8nKzLdgQ>
- [12] – *Carl Sagan – Cosmos: A Personal Voyage (1980, PBS)* - https://en.wikipedia.org/wiki/Cosmos:_A_Personal_Voyage
- [13] - *Wikipedia, The Free Encyclopedia – Spherical Earth # Antiquity*- https://en.wikipedia.org/wiki/Spherical_Earth#Antiquity
- [14] - *Wikipedia, The Free Encyclopedia – Heliocentrism # Early developments*- https://en.wikipedia.org/wiki/Heliocentrism#Early_developments

- [15] - *Wikipedia, The Free Encyclopedia* – *Freemasonry* - <https://en.wikipedia.org/wiki/Freemasonry>
- [16] - *Wikipedia, The Free Encyclopedia* – *Platonic solid* - https://en.wikipedia.org/wiki/Platonic_solid
- [17] - *Wikipedia, The Free Encyclopedia* – *Galileo affair* - https://en.wikipedia.org/wiki/Galileo_affair
- [18] - *Wikipedia, The Free Encyclopedia* – *Middle Ages* - https://en.wikipedia.org/wiki/Middle_Ages
- [19] - *Wikipedia, The Free Encyclopedia* – *Printing press # History* - https://en.wikipedia.org/wiki/Printing_press#History
- [19b] – *Yevgeny Tarle* – *Napoleon (carte)* - https://en.wikipedia.org/wiki/Yevgeny_Tarle
- [20] - *Wikipedia, The Free Encyclopedia* – *Scientific Method* - https://en.wikipedia.org/wiki/Scientific_Method
- [21] - *Wikipedia, The Free Encyclopedia* – *United States Constitution* - https://en.wikipedia.org/wiki/United_States_Constitution
- [22] - *Wikipedia, The Free Encyclopedia* – *John Stuart Mill* - https://en.wikipedia.org/wiki/John_Stuart_Mill
- [23] - *Wikipedia, The Free Encyclopedia* – *Butterfly effect* - https://en.wikipedia.org/wiki/Butterfly_effect
- [24] – *Gene Roddenbery et al.* – *Star Trek (the original Series)* – *This side of Paradise* – *Paramount* - [http://en.wikipedia.org/wiki/This_Side_of_Paradise_\(Star_Trek:_The_Original_Series\)](http://en.wikipedia.org/wiki/This_Side_of_Paradise_(Star_Trek:_The_Original_Series))
- [25] – *Solitary Watch.com* – *Voices from the solitary* - <http://solitarywatch.com/category/voices-from-solitary/>
- [26] – *Comedy Central* – *The Daily Show with Jon Stuart* - <http://www.thedailyshow.com>
- [27] - *Wikipedia, The Free Encyclopedia* – *Meme* - <http://en.wikipedia.org/wiki/Meme>
- [28] – *Gene Roddenbery et al.* – *Star Trek The Next Generation* – *Emergence* – *Paramount* - [http://en.wikipedia.org/wiki/Emergence_\(Star_Trek:_The_Next_Generation\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Emergence_(Star_Trek:_The_Next_Generation))
- [29] - *Wikipedia, The Free Encyclopedia* – *Grand Orient de France* - http://en.wikipedia.org/wiki/Grand_Orient_de_France
- [30] - *Wikipedia, The Free Encyclopedia* – *Prisoner's dilemma # The iterated prisoners' dilemma* - http://en.wikipedia.org/wiki/Prisoner%27s_dilemma#The_iterated_prisoners.27_dilemma

[31] - *Wikipedia, The Free Encyclopedia – Kardashev scale* - http://en.wikipedia.org/wiki/Kardashev_scale

[32] - *Wikipedia, The Free Encyclopedia – Dyson sphere* - http://en.wikipedia.org/wiki/Dyson_sphere

[33] - *Wikipedia, The Free Encyclopedia – Matrioshka brain* - http://en.wikipedia.org/wiki/Matrioshka_brain

[34] - *Wikipedia, The Free Encyclopedia – Mind uploading* - http://en.wikipedia.org/wiki/Mind_uploading

[35] - *Wikipedia, The Free Encyclopedia – Hypercomputing* - <http://en.wikipedia.org/wiki/Hypercomputing>

[36] - *Wikipedia, The Free Encyclopedia – Ultimate fate of the universe* - http://en.wikipedia.org/wiki/Ultime_fate_of_the_universe

[37] - *Wikipedia, The Free Encyclopedia – Multiverse* - <http://en.wikipedia.org/wiki/Multiverse>

[38] - *Wikipedia, The Free Encyclopedia – Simulation Argument* - http://en.wikipedia.org/wiki/Simulation_argument

[39] – *Patrick Henry – Give me Liberty or Give me Death speach (Yale)*- http://avalon.law.yale.edu/18th_century/patrick.asp